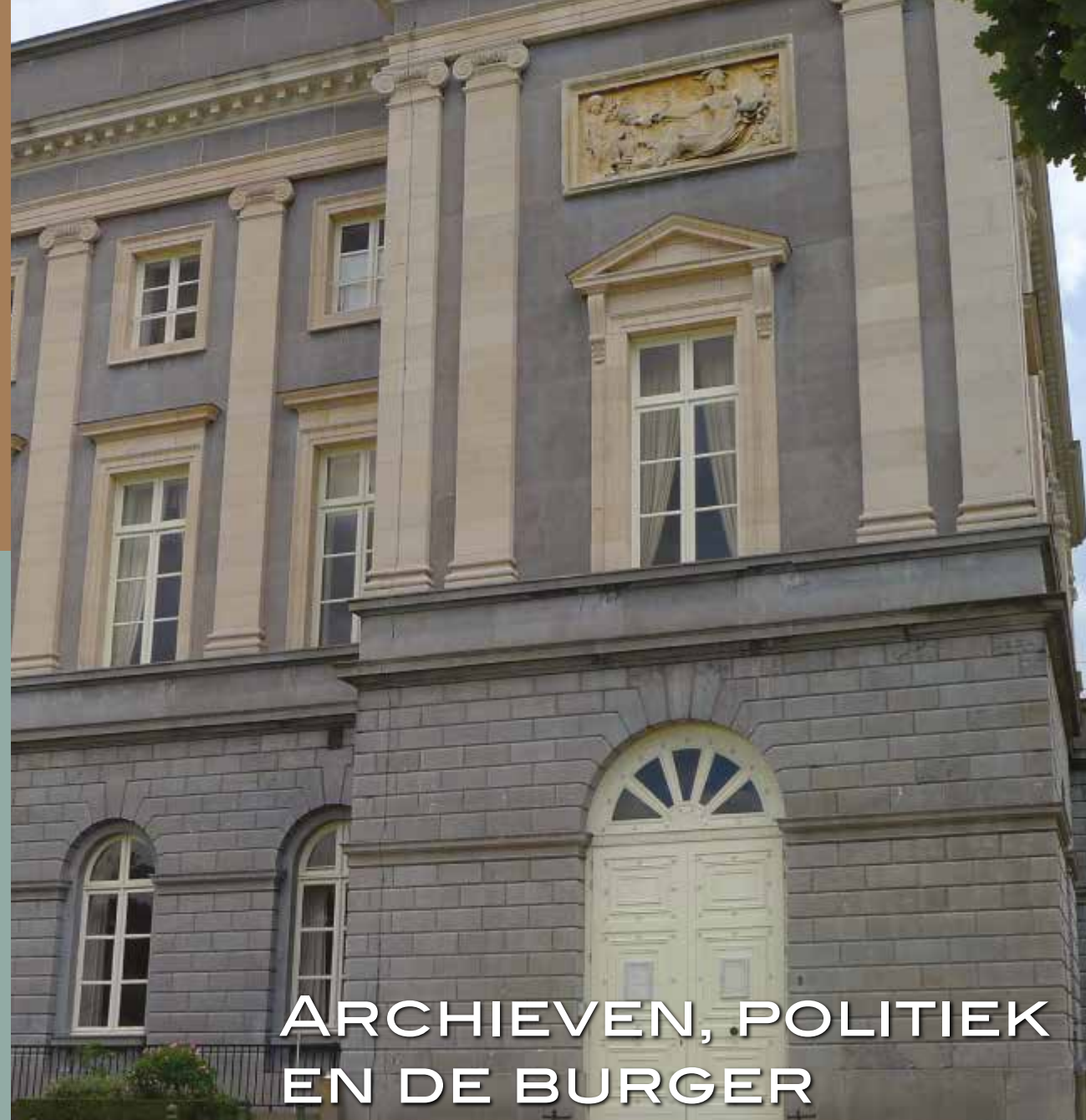


## ARCHIEVEN, POLITIEK EN DE BURGER

Karel Velle (° Gent, 1959) promoveerde tot doctor in de geschiedenis (RUG, 1988) op een studie in verband met de medicalisering van de Belgische samenleving sinds de 19de eeuw. Hij is sinds 2005 algemeen directeur van het Algemeen Rijksarchief en de Rijksarchieven in de Provincies, Algemeen Rijksarchivaris, en als deeltijds hoofddocent verbonden aan de vakgroep geschiedenis van de Universiteit Gent waar hij twee vakken doceert: heuristisch moderne en hedendaagse geschiedenis, en archiefrecht, dit laatste in het kader van de interuniversitaire opleiding archivistiek (VUB). Hij is lid van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis (2008) en van de Klasse Menswetenschappen van de KVAB (2010).

Deze bijdrage betreft de brede maatschappelijke betekenis van archieven. Archieven zijn namelijk belangrijk voor zowel de overheid, de private sector als voor de burger. Aan archieven worden rechten ontleend en ze dienen als grondstof voor onderzoek. Dit 'standpunt' handelt op de eerste plaats over de relevantie van archieven, over de wijze waarop diverse maatschappelijke actoren met archieven omgaan, over de ideologische, politieke en sociaal-culturele betekenis van archieven. Komen verder aan bod: de structuur en de kenmerken van de Belgische en Vlaamse archiefsector van vandaag, de politieke agenda inzake archieven zowel op internationaal als op Belgisch niveau en de uitdagingen van de archiefsector van morgen, nl.: de toegankelijkheid van betrouwbare informatie waarborgen en bevorderen en vooral de digitale duurzame toegankelijkheid realiseren, bijdragen tot de maatschappelijke agenda's inzake *open access to information and governmental transparency* en het verbeteren van de digitale dienstverlening.



## ARCHIEVEN, POLITIEK EN DE BURGER

Karel Velle

Met steun van de  
Vlaamse overheid



Vlaanderen  
In Actie  
Pact 2020



Koninklijke Vlaamse Academie van België  
voor Wetenschappen en Kunsten, Klasse Menswetenschappen, 2013  
Standpunten 21

Archieven, de politiek en de burger



Uitgaven  
van  
de Koninklijke  
Vlaamse Academie  
van België  
voor  
Wetenschappen  
en Kunsten

Standpunten nr. 21

---



KVAB Press

Hertogsstraat 1  
1000 Brussel  
Tel. 02 550 23 23  
Fax 02 550 23 25  
[www.kvab.be](http://www.kvab.be)  
[info@kvab.be](mailto:info@kvab.be)



# Archieven, de politiek en de burger

Karel Velle

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this book may be reproduced in any form, by print, photo print, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

© Copyright 2013 KVAB  
D/2013/0455/15  
ISBN 978 90 6569 131 6

Foto en ontwerp cover: Anne-Mie Van Kerckhoven

# ARCHIEVEN, DE POLITIEK EN DE BURGER<sup>1</sup>

Karel Velle

## INHOUDSTAFEL

1. Inleiding
2. De maatschappelijke betekenis van archieven
3. Het archieflandschap en de archiefpraktijk in België
  - A. Het wettelijk kader
  - B. Het archieflandschap
    1. De publieke sector
    2. De private sector
    3. Conclusie
4. Archieven en de politieke agenda
  - A. Internationaal
  - B. België
5. De agenda van de gebruiker, de burger
6. Besluit. De agenda voor morgen...

### 1. Inleiding

1. De historici en historisch geïnteresseerden kennen de sector van de archieven uiteraard beter dan wie ook, omdat ze vanaf het begin van hun academische loopbaan geregeld archiefdiensten bezoeken en archiefmateriaal gebruiken voor hun proefschrift, voor lezingen, publicaties e.d. Ook voor hen die minder met het geschiedenisbedrijf vertrouwd zijn, is de wereld van archieven ongetwijfeld geen onbekende. Naar aanleiding van erfgoedweekends bijvoorbeeld of de (her)ontdekking of herwaardering van oude documenten herinneren de media er ons aan dat archieven voor de natie, voor een overheid, een familie of een bepaalde (cultuur)gemeenschap een bijzonder belang en betekenis hebben. Dank zij populaire televisieprogramma's zoals *Verloren Land* (Canvas)<sup>2</sup>, *Verborgten Verleden* (Nederlandse publieke omroep)<sup>3</sup> of *Who do you think you are?* (BBC)<sup>4</sup>, waarbij bekende Vlamingen, Nederlanders of Britten op zoek gaan naar hun familiegeschiedenis, worden archieven voor het voetlicht gebracht. Archieven zijn de bronnen bij uitstek van historische kennis en van het historisch besef van maatschappelijke groepen. Net zoals vele andere culturele erfgoedobjecten zijn archieven producten die geacht worden verzameld, verzorgd, beschermd, van de ondergang gered en

---

<sup>1</sup> Met dank aan Hubert Bocken, Willy Clarysse, Walter Prevenier, Ludo Simons, Jo Tollebeek, Paul Van Rompuy en Els Witte voor hun gewaardeerd commentaar op de eerste versie van deze tekst.

<sup>2</sup> <http://www.canvas.be/programmas/verloren-land>

<sup>3</sup> <http://programma.ntr.nl/10075/verborgenverleden/page/1079/afleveringen>

<sup>4</sup> De uitgezonden afleveringen kunnen bekeken worden via <http://www.bbc.co.uk/programmes/b007t575/episodes/guide>. Verder is er de website rond het programma zelf (<http://www.bbc.co.uk/history/0/23493076>), wordt een magazine 'Who do you think you are?' uitgegeven (<http://www.whodoyouthinkyouaremagazine.com/home>) en worden tal van evenementen georganiseerd (<http://www.whodoyouthinkyouarelive.com/>).

gekoesterd te worden, en hiervoor werd sinds enkele decennia door diverse overheden een indrukwekkend arsenaal aan wet- en regelgevende en beleidsteksten tot stand gebracht. De zorg om het erfgoed zorgt bovendien voor werkgelegenheid, ook in aanpalende domeinen zoals die van de musea en in de sector van wat de Engelsen het *cultural heritage tourism* noemen.

2. Andere aanleidingen voor de media-aandacht rond archieven zijn bijvoorbeeld de aanzienlijke investeringen van de overheid in de duurzame bewaring en toegankelijkheid van het audiovisueel digitaal materiaal, waarover onder meer in *De Morgen* van 24 december 2012 werd bericht; de ongecontroleerde vernietiging van dossiers in verband met wapenexport bij de FOD Economische Zaken, waarover eind januari 2013 in de Franstalige media verslag werd uitgebracht<sup>5</sup>; de verdwijning van een in 1991 opgestelde authentieke akte waarin het einde van de voormalige Sovjetunie werd vastgelegd<sup>6</sup>; de aangekondigde aankoop, door de *Bibliothèque nationale de France*, van een manuscript – een geruchtmakende klassieker – van Markies de Sade – voor een slordige 5 miljoen € (*Les 120 journées de Sodome*, 1785)<sup>7</sup>; het belang van het archiefonderzoek bij de identificatie van nazibeulen en bij de restitutie van door de nazi's gestolen kunstwerken; de belangrijke rol die de collectie geologische kaarten van het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika KMMA te Tervuren in september 2007 speelde bij het beslechten van grensconflicten tussen Angola en Congo<sup>8</sup>; de zgn. Dode Zee-rollen die na 2000 jaar online worden geplaatst, dank zij de samenwerking tussen Israël en Google<sup>9</sup>; de grote publieke belangstelling voor de door de Koning Boudewijnstichting georganiseerde tentoonstelling *Dr. Livingstone, I presume?* over de vriendschapsband tussen de ontdekkingsreizigers Stanley en Livingstone (Brussel, BELvue-museum, 2013)<sup>10</sup>; of – een laatste voorbeeld – de beelden die begin februari 2013 de wereld rondgingen van een bibliotheek in Timboektoe waar de lokale bevolking en Malinese en Franse troepen de doelbewuste vernietiging van UNESCO-erfgoed door opstandelingen – duizenden eeuwenoude manuscripten – konden vrijdelen.<sup>11</sup>

3. De bedoeling van deze bijdrage is vierledig. Vooreerst wil ik de maatschappelijke betekenis van archieven in herinnering brengen en toelichting geven bij de structuur en de kenmerken van de Belgische en Vlaamse archiefsector van vandaag. Vervolgens zal ik stil staan bij de politieke agenda inzake archieven zowel op internationaal als op Belgisch niveau, om ten slotte af te ronden met de rol en de agenda van de historisch geïnteresseerde burger. Ik besluit met het oplijsten van enkele toekomstperspectieven en aanbevelingen.

## 2. De maatschappelijke betekenis van archieven

4. Archieven zijn de neerslag van menselijke handelingen en processen in een ver of nabij verleden. Zij zijn het administratieve DNA van overheden, families, bedrijven, individuen. In wezen zijn het informatiebronnen die eerst in de bedrijfsvoering werden

<sup>5</sup> <http://www.levif.be> (bericht van 31 januari 2013).

<sup>6</sup> Metro, 8 februari 2013.

<sup>7</sup> <http://www.radio1.be/programmas/nieuwe-feiten> (bericht van 4 februari 2013).

<sup>8</sup> De Standaard, 29 september 2007 (DS Weekend), La Libre Belgique, 12 oktober 2007, De Morgen, 12 oktober 2007. Met dank aan Guido Gryseels, algemeen directeur KMMA.

<sup>9</sup> De Morgen, 20 december 2012.

<sup>10</sup> Le Soir, 5 juni 2013 ; La Libre Belgique, 11 juni 2013.

<sup>11</sup> La Libre Belgique, 2 februari 2013 of Mali: plus de 90% des manuscrits de Tombouctou avaient été mis à l'abri – 30.01.2013: [http://www.rtf.be/info/monde/detail\\_mali-plus-de-90-des-manuscrits-de-tombouctou-avaient-ete-mis-a-l-abri?id=7917783](http://www.rtf.be/info/monde/detail_mali-plus-de-90-des-manuscrits-de-tombouctou-avaient-ete-mis-a-l-abri?id=7917783).

gebruikt en bij verantwoording en bewijs, en pas daarna eventueel als historische bron wanneer ze hiervoor in aanmerking kwamen.

5. De waarde van informatie, vastgelegd in documenten, ongeacht de informatie-drager, de vorm of inhoud, kan moeilijk overschat worden.

*Informatie bij de bedrijfsvoering.* Informatie is van kapitaal belang voor de goede werking van een organisatie en voor de verantwoording van de gemaakte keuzes. Er worden namelijk voortdurend beslissingen genomen op basis van de beschikbare informatie. Het ontbreken van informatie of het bezit van onvolledige of onjuiste gegevens kan leiden tot verkeerde beslissingen.

Verder is er de *bedrijfseconomische waarde* van informatie. Betrouwbare informatie moet vandaag op een snelle manier beschikbaar kunnen worden gesteld. Bedrijfsprocessen kunnen vlotter verlopen omdat documenten sneller gevonden worden. De toenemende stroom van papieren en digitale documenten maakt dat het beheer van de te bewaren gegevens steeds belangrijker wordt. Denk aan de exponentiële groei van e-mails, facebook-pagina's en twitterberichten. Bij zowat alle overheden, maar ook bij bedrijven gaat soms informatie zoek of komt informatie bij 'verkeerde' bestemmingen terecht. Mogelijke gevolgen zijn in dat geval tijdverlies, imagooverlies, geldverlies. Organisaties die niet in staat zijn betrouwbare en authentieke informatie tijdig beschikbaar te stellen en op basis van informatie die ze beheren verantwoording af te leggen, zijn ongeloofwaardig. Een goed informatie- en archiefbeleid is dus voor bedrijven en overheden van strategisch belang: het ondersteunt de bedrijfsprocessen, draagt bij tot een verbetering van de interne en externe communicatie en versterkt het imago van een organisatie.

Een derde reden waarom we informatie bewaren is omwille van de *juridische bewijskracht*. Documenten worden ook bewaard en beheerd voor het eventueel kunnen afdwingen van rechten, het aantonen van nagekomen verplichtingen, de verantwoording t.o.v. de politiek en de burger (*accountability*). Ik beperk me tot enkele voorbeelden.

6. Door de afwezigheid of onvolledigheid van archieven, door de gebrekkige toegankelijkheid van archieven – door de niet-beschikbaarheid van toegangen of inventarissen – en door de beperkingen van de openbaarheid van documenten van de overheid, kan de wetenschappelijke vaststelling van feiten soms niet of slechts moeizaam gebeuren en blijft er bijgevolg een deel van het verleden 'onverwerkt'. De parlementaire onderzoekscommissie belast met het vaststellen van de precieze omstandigheden waarin Patrice Lumumba werd vermoord en van de eventuele betrokkenheid daarbij van Belgische politici, beter bekend als de Lumumba-commissie (2000-2002)<sup>12</sup>, en de parlementaire onderzoekscommissie die de oorzaken van het faillissement van de Belgische luchtvaartmaatschappij Sabena onderzocht (de zgn. Sabena-commissie - 2003)<sup>13</sup> kwamen onder meer tot het besluit dat de aansprakelijkheid van bepaalde actoren en de morele en politieke verantwoordelijkheid van deze of gene autoriteit of bewindvoerder niet op afdoende wijze konden worden aangetoond bij gebrek aan betrouwbare documenten of

<sup>12</sup> B. Bevernage, 'Geschiedenis in overheidsopdracht: wetenschap, ethiek en politiek in de Belgische Lumumba-commissie', in Tijdschrift voor Geschiedenis, 125, 2012,1, p. 81-95. Het lijvige rapport van de experts – onderdeel van het parlementair rapport, is afzonderlijk verschenen in twee handelsedities: L. De Vos e.a., Lumumba. De Complotten? De Moord, Leuven, 2004 en Les secrets de l'affaire Lumumba, Brussel, 2005.

<sup>13</sup> Punt 7 van de aanbevelingen opgenomen in het eindverslag van het parlementair onderzoek (29 januari 2003): Parl. St. Kamer, zitting 2002-2003, DOC 50 1514/003, p. 323.



door de onvolledigheid of de slechte bewaring en toegankelijkheid van archieven, onder meer van kabinetearchieven.<sup>14</sup> Enkele relevante uittreksels uit de conclusies van beide rapporten worden verderop weergegeven.

7. De conclusies en aanbevelingen van de Lumumba-commissie – die op 21 februari 2002 door de Kamer werden goedgekeurd – vormden samen met het tussentijds verslag van de onderzoekscommissie naar de verantwoordelijkheid van de Belgische overheden inzake de Jodenvervolging en -deportatie en de hieruit voortvloeiende, door de Senaat op 15 juni 2006 goedgekeurde resolutie<sup>15</sup>, één van de aanleidingen voor het wetsvoorstel dat Alex Destexhe (*Mouvement réformateur*) op 28 februari 2007 in de Senaat indiende tot wijziging van de 'oude' Belgische Archiefwet van 1955<sup>16</sup> en dat aan de basis lag van het wetsontwerp dat uiteindelijk in 2009 door het federaal parlement werd goedgekeurd.<sup>17</sup>

#### **Commissie Lumumba / Conclusies. 8. Toestand van de archieven (p. 18)**

De commissie heeft naar aanleiding van haar werkzaamheden vastgesteld dat belangrijke officiële archieven, waaronder dat van het Staatshoofd, dreigen verloren te gaan indien er niet wordt ingegrepen. Tevens laten de huidige middelen zowel op technisch vlak als op het gebied van personeelsbezetting niet toe om een archief, die naam waardig, bij te houden.

De commissie constateert dat het expertise- en onderzoekswerk om te bepalen wat de verantwoordelijkheden waren van de Belgische politici in de moord op Patrice Lumumba mogelijk werd gemaakt dankzij toegang tot een groot aantal archiefstukken van particulieren en de overheid, welke tot dan toe niet toegankelijk waren.

#### **Commissie Lumumba / Aanbevelingen. 2 Toestand van de Archieven (p. 19)**

De commissie nodigt de regering uit alle nodige initiatieven te ontwikkelen om de archieven van de verschillende federale Rijksinstanties, en inzonderheid die van het staatshoofd, via een passende toewijzing van personele en financiële middelen, op te sporen, te inventariseren, te structureren en veilig te stellen. Zij vraagt dat de wettelijke verplichtingen terzake worden geëvalueerd en zo nodig worden aangepast ten einde uitvoering te geven aan het streven om het archiefpatrimonium van de Staat te bewaren.

De commissie beveelt een herdefiniëring van de regels inzake toegang tot documenten die onder de overheid vallen.

#### **Commissie Sabena / Aanbevelingen. 7. Documentatiebeheer door de overheid (p. 323)**

7.1. De commissie meent dat er regels moeten worden uitgewerkt voor de duurzame bewaring op lange termijn van de archieven gevormd door de kabinetten van alle federale ministeries.

<sup>14</sup> Zie punt 8 van de conclusies ingediend op 16 november 2001: Parl. St. Kamer, zitting 2001-2002, DOC 50 0312/006, p. 18-19. Het verslag van de Sabena-commissie werd voorgesteld in de Kamer van Volksvertegenwoordigers op 29 januari 2003: <http://www.dekamer.be/FLWB/PDF/50/1514/50K1514003.pdf>. Aan de neerlegging van het wetsvoorstel ging een petitionnement van 150 historici vooraf waarvan de neerslag gepubliceerd werd in *La Libre Belgique* en in *De Standaard* op 25 januari 2006. Zie verder de artikelen gepubliceerd in *La Courrier de l'Escaut, l'Avenir du Luxembourg*, *Le Soir* en *La Libre Belgique* op 21 februari 2007.

<sup>15</sup> Het tussentijds verslag verscheen in september 2005. In de door de Senaat aangenomen tekst van het Voorstel van resolutie betreffende de studie gemaakt door het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij (SOMA): "De Belgische overheden en de Jodenvervolging en -deportatie" werd aan de regering gevraagd – ten vijfde – "bij de minister bevoegd voor Wetenschapsbeleid aan te dringen op een spoedige aanpassing van de huidige Archiefwet van 24 juni 1955" (Belgische Senaat, zitting 2005-2006, Doc. 3-1653/7 (15 juni 2006), p. 3). Zie verder enkele perscommentaren <http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/nieuws/3281/belgische-oorlogsarchieven-verdwenen.html> of <http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=FC1JANEO>

<sup>16</sup> Parl. St. Senaat, zitting 2006-2007, DOC 3-2084/1, p. 6.

<sup>17</sup> De bewindslui hebben gedurende bijna een halve eeuw geprobeerd om de Archiefwet te wijzigen of op zijn minst te moderniseren. Voor een overzicht zie: B. De Keyser, "Vijftig jaar Archiefwet in België", in *Bibliotheek- en archiefgids*, 81, 2005, 4, p. 26-28 ([http://www.vvbad.be/sites/www.vvbad.be/files/artikel/file/200504\\_Vijftigjaar.pdf](http://www.vvbad.be/sites/www.vvbad.be/files/artikel/file/200504_Vijftigjaar.pdf)). In verband met de bijdrage van Bart Coppein: zie <http://www.faad.be/files/studia/2005BC.pdf>.

7.2. Met een dubbel doel voor ogen – enerzijds het garanderen van een efficiëntere werking van de overheid (meer bepaald door de continuïteit van het beleid veilig te stellen bij de overgang van de ene regering naar de volgende) anderzijds de vrijwaring van het historisch patrimonium dat erin vervat zit – wenst de commissie dat deze documenten bewaard blijven door bemiddeling van de openbare archiefinstellingen.

8. Een tweede voorbeeld van het belang van de bewijswaarde van archieven houdt verband met het zgn. Enron-schandaal dat in de VS in oktober 2001 aan het licht kwam en leidde tot het faillissement van de in Houston (Texas) gevestigde energiegigant Enron Corporation en tot de ontbinding van Arthur Andersen, 's werelds vijfde grootste audit en accountancy partnership. Het schandaal toonde overduidelijk aan dat de vigerende auditmechanismen niet werkten. Eén van de gevolgen van het schandaal was de totstandkoming van nieuwe regels en wetgeving in verband met het vastleggen, de bewaring en de rapportage van financiële informatie van publieke bedrijven. De meest bekende wet is de Sarbanes-Oxley Act, die bijdroeg tot het verhogen van de verantwoordelijkheid bij auditbedrijven en de transparantie van financiële processen en zorgde voor de implementatie van moderne technieken inzake digitale archivering van financiële informatie.

9. Een derde voorbeeld houdt verband met de rol die archieven overal ter wereld hebben gespeeld – en nog spelen – in de transitie van autoritaire regimes naar een democratisch samenlevingsmodel en in het herstel van de mensenrechten. Het gaat meer in het bijzonder om de bewaring en openstelling van archieven van geheime politie- en veiligheidsdiensten in landen zoals de voormalige DDR (*Stasi*-archieven), Zuid-Afrika, Soedan, Chili, El Salvador, Roemenië, voormalig Joegoslavië, Spanje e.a., evenals van de archieven van de zgn. 'waarheidscommissies' die in talloze landen werden geïnstalleerd om schendingen van de mensenrechten te onderzoeken. "The question of what nations should do about a difficult past is one of the great subjects of our time", schrijft Timothy Garton Ash en de onophoudelijke stroom aan werken en colloquia over deze problematiek sinds de jaren 1990 spreken hem zeker niet tegen.<sup>18</sup> De openstelling van deze archieven voor onderzoekers en slachtoffers is in vele landen een proces van lange adem geweest omdat ze het voorwerp uitmaakte van heftige politieke debatten en een ongeziene mediabelangstelling, en talloze juridische en archief-technische kwesties een oplossing behoefden. De problematiek van het openstellen van archieven van politie- en veiligheidsdiensten voor onderzoek en raadpleging door slachtoffers of hun nabestaanden stond overigens bovenaan de agenda van een tweedaags congres dat de Belgische Commissie voor de Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer in november 2010 organiseerde naar aanleiding van het Belgisch voorzitterschap van de Raad van de Europese Unie.

10. Er gaat geen dag voorbij of er wordt ergens in de wereld een onderzoek opgestart waarbij de moeizame zoektocht naar *historical evidence* in archieven moet leiden tot de waarheid of de objectieve analyse van de werkelijkheid. In 2012 werd beslist om een

---

<sup>18</sup> T. Garton Ash, "Trials, purges and history lessons: treating a difficult past in post-communist Europe", in: Jan-Werner Müllet, *Memory & Power in Post-War Europe. Studies in the Presence of the Past*, Cambridge, 2002, p. 263. Zie verder het rapport van Antonio Gonzalez Quintana, *Archival policies in the protection of human rights. An updated and fuller version of the report prepared by UNESCO and the International Council on Archives (1995)*, concerning the management of the archives of the state security services of former repressive regimes, Parijs, 2009 ([www.ica.org/download.php?id=971](http://www.ica.org/download.php?id=971)), M. Jump, "The Role of Archives in the Movement for the Recovery of Historical Memory in Spain. La Rioja: A Regional Case Study", in: *Journal of the Society of Archivists*, 33, 2012, 2, p. 149-166 en T. Huskamp Peterson, *Final Acts. A Guide to preserving the Records of Truth Commissions*, Washington, 2005.

internationaal onderzoek te openen naar de dood van Dag Hammarskjöld, voormalig secretaris-generaal van de Verenigde Naties, die in de nacht van 16 op 17 september 1961 op weg van Leopoldville naar Ndola in Zambia (toen Noord-Rhodesië) in een vliegtuigongeluk omkwam.<sup>19</sup> Omdat aanwijzingen dat de crash het gevolg was van een aanslag sterker werden werd het onderzoek naar de vliegtuigramp heropend.<sup>20</sup> Een eerste tussentijds verslag, werd op 9 september 2013 in het Vredespaleis in Den Haag aan de pers voorgesteld.<sup>21</sup> *The Hammarskjöld Commission* ging in verschillende landen – waaronder België – op zoek naar archiefmateriaal dat opheldering kon geven over de omstandigheden waaronder de crash en de dood van Hammarskjöld hebben plaatsgevonden. De belangstelling van de commissie ging uit naar de archieven van Sabena, de *Union Minière* en het Staatshoofd, naar de archieven van Buitenlandse Zaken, de Staatsveiligheid enz. Een ander voorbeeld is dat van het onderzoek naar de moord – op 18 augustus 1950 – op Julien Lahaut, voorzitter van de Kommunistische Partij van België. Het gerechtelijk onderzoek slaagde er nooit in de moord op te helderen en het dossier werd in 1972 geseponneerd. In 2008 vroeg een resolutie van de Senaat aan de Belgische regering om het wetenschappelijk onderzoek naar de moord aan het CEGESOMA<sup>22</sup> toe te vertrouwen. Dankzij de financiering door Jean-Marc Nollet, minister van de Franse Gemeenschap, bevoegd voor onderzoek, private giften en bijkomende financiering van het federaal wetenschapsbeleid, kon een onderzoeksteam onder leiding van professor Emmanuel Gerard op 15 mei 2011 zijn werkzaamheden aanvatten. De tussentijdse bevindingen van het onderzoek, dat onder meer gebeurde op basis van recent ontdekt en ontsloten archief, werd op 9 maart 2012 voorgesteld.<sup>23</sup>

11. Archieven worden nog om een andere reden bewaard, nl. omwille van het cultuur-historisch belang. Archieven vormen immers het geheugen van een samenleving en laten de volgende generaties toe het handelen van actoren binnen de samenleving – van overheden, families, bedrijven tot private personen – te reconstrueren en te begrijpen. Zij vormen de grondslag van de interpretatie van het verleden en bieden inzicht in het verloop van de geschiedenis. In de meeste landen bestaan er wettelijke voorschriften inzake archieven. Deze houden onder meer in dat documenten in goede, geordende en toegankelijke staat moeten worden bewaard, dat men ervoor moet zorgen dat er geen documenten vervreemd kunnen worden en dat documenten die permanent bewaard moeten blijven verplicht moeten worden overgedragen aan een archiefbewaarplaats. De wetgeving voorziet doorgaans ook in de organisatie van het toezicht op de goede bewaring en de selectie van overheidsarchieven<sup>24</sup>, in een mogelijkheid tot overbrenging van private archieven onder bepaalde voorwaarden en in regels inzake de raadpleegbaarheid van archieven. Buiten de archiefwetgeving *stricto sensu* heeft het archiefrecht

<sup>19</sup> <http://www.guardian.co.uk/world/2012/jul/18/inquiry-death-un-dag-hammarskjold-2>  
<http://www.volkskrant.nl/vk/nl/2668/Buitenland/article/detail/3288771/2012/07/19/Nieuw-onderzoek-naar-dood-VN-chef-Hammarskjold-in-1961.dhtml>  
<http://www.nrc.nl/nieuws/2012/07/19/nieuw-onderzoek-naar-in-1961-omgekomen-vn-diplomaat-hammarskjold/>  
[http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20120719\\_045](http://www.standaard.be/artikel/detail.aspx?artikelid=DMF20120719_045)

<sup>20</sup> De commissie die dit onderzoek gaat uitvoeren heeft geen formele status, maar zal wel rapporteren aan de VN. In verband met de samenstelling van de commissie verwijs ik naar de persverklaring hierna: <http://www.dhf.uu.se/wordpress/wp-content/uploads/2012/08/Dag-Hammarskjold-death-new-inquiry-17-July-20.16.pdf>.

<sup>21</sup> De Standaard, 11 september 2013; La Libre Belgique, 12 september 2013.

<sup>22</sup> Studie- en Onderzoekscentrum voor Oorlog en Maatschappij ([www.cegesoma.be](http://www.cegesoma.be)).

<sup>23</sup> [http://www.cegesoma.be/cms/pdf.php?pgc\\_art=25&article=1949](http://www.cegesoma.be/cms/pdf.php?pgc_art=25&article=1949); [http://www.cegesoma.be/cms/rech\\_encours\\_nl.php?article=1761](http://www.cegesoma.be/cms/rech_encours_nl.php?article=1761). Over het onderzoeksproject verschenen tal van persartikelen, o.a. in *La Libre Belgique*, 12 en 13 maart 2012 en *De Standaard*, 10-11 maart 2012.

<sup>24</sup> P.-A. Tallier, "De staat vergeet zijn geheugen. De hindernissenkoers van de inspecteurs van het Rijksarchief", in *Science Connection*, december 2006, p. 2-5.

de laatste twee decennia een hoge vlucht genomen, bijvoorbeeld door de ontwikkeling van rechtsdomeinen die het gevolg zijn van nieuwe grondrechten van burgers (recht op (toegang tot) informatie, recht op de bescherming van de persoonlijke levenssfeer) en door de ontwikkeling van het auteursrecht, het informatierecht en het recht inzake de bescherming van cultuurogoderen, zowel op Belgisch als op Europees niveau. Dank zij het Vlaams cultureel-erfgoeddecreet bv. worden aan de zgn. landelijke private archiefinstellingen zoals AMSAB-ISG, Liberaal Archief, KADOC en ADVN beheersinstrumenten en financiële hefboomen aangereikt om archieven van private oorsprong – kabinetssarchieven, archieven van verenigingen, families, bedrijven en personen – te verwerven, te ontsluiten en beschikbaar te stellen voor onderzoek, hergebruik en presentatie, zij het onder bepaalde voorwaarden.

12. Wanneer archieven niet in aanmerking komen om als historische bron te worden gebruikt – al is het precies bepalen van welke documenten wel of niet nuttig zijn voor het nageslacht niet eenvoudig en een risicovolle onderneming –, kunnen ze worden vernietigd en maar goed ook, want hoe zou de samenleving eruit zien indien we alle archieven voor de eeuwigheid zouden bewaren? De waardering en het oordeelkundig en verantwoord vernietigen van archieven behoren tot de voornaamste maar meteen ook de moeilijkste opdrachten van archivariissen. Zelfs wanneer archieven hun administratief nut verliezen, kunnen ze na verloop van tijd opnieuw voor administraties en burgers belangrijk worden. De luchtfoto's gemaakt na de Tweede Wereldoorlog werden in de jaren 1980 en 1990 opnieuw belangrijk bewijsmateriaal voor die burgers die wilden aantonen dat hun huis gebouwd was vóór de Wet houdende de organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw van 1962, beter bekend onder de naam 'Stedenbouwwet'. Over de selectiemethodiek en meer bepaald over het toepassen van selectiecriteria, die uitgaan van de maatschappelijke context, is veel literatuur voorhanden.<sup>25</sup>

13. Archieven ontleen hun authenticiteit aan een aantal intrinsieke kenmerken en waarmerken, die door experts – archivariissen – beschreven worden binnen hun ontstaanscontext, dit is de administratieve en juridische context waarin ze zijn ontstaan. In de taakstelling van archivariissen en hun medewerkers ligt de nadruk op de authenticiteit, leesbaarheid, raadpleegbaarheid, beschikbaarheid en toegankelijkheid van de informatie, en op de technieken en instrumenten die deze authenticiteit e.d. moeten aantonen, ondersteunen en bevorderen, mede ten behoeve van het onderzoek en het belang van de recht- en bewijszoekende burger.

### **3. Het archieflandschap en de archiefpraktijk in België**

#### **A. Het wettelijk kader**

14. In de federale staat België zijn het beheer en de zorg om archieven een bevoegdheid die zowel door de federale staat als door de deelgebieden wordt uitgeoefend overeenkomstig de vigerende bevoegdheidsverdelende regels. De archiefwetgeving *stricto sensu* omvat naast de bepaling van het toepassingsveld regels over alle aspecten van het archiefbeleid: 1° het archieftoezicht en over selectie en vernietiging van archieven,

<sup>25</sup> Enkele goede inleidingen tot de materie zijn: T. Cook, "We Are What We Keep; We Keep What we Are": Archival Appraisal Past, Present and Future", in *Journal of the Society of Archivists*, 32, 2011, 2, p. 173-189; P. Drossens, *Archief gewogen: een onderzoek naar de theorie en praktijk van waardering en selectie*, Brussel, 2012 (*Miscellanea Archivistica. Studia*, 197) en het rapport dat in Nederland de Commissie waardering en selectie in 2007 uitgebracht onder de naam *Gewaardeerd verleden* ([www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/gewaardeerd\\_verleden\\_1\\_0.pdf](http://www.nationaalarchief.nl/sites/default/files/docs/gewaardeerd_verleden_1_0.pdf)).

2° overdracht en bewaring, 3° openbaarheid, toegankelijkheid en raadpleegbaarheid en 4° kwaliteitscontrole.<sup>26</sup>

15. Vooreerst is er de (federale) archiefwet van 24 juni 1955, die in 2009 op een aantal punten werd gewijzigd.<sup>27</sup> De voornaamste doelstellingen van de wetwijziging waren achtereenvolgens: de uitoefening van de opdrachten van het Rijksarchief, één van de tien federale wetenschappelijke instellingen ressorterend onder de POD Wetenschapsbeleid, te verbeteren en te versterken; de duurzame bewaring van waardevolle archieven te waarborgen door de Koning de gelegenheid te geven een reeks minimale kwaliteits-eisen vast te leggen inzake goede, geordende en toegankelijke bewaring van archieven; het wetenschappelijk onderzoek te ondersteunen door de termijn voorzien voor de verplichte overbrenging van archieven van cultuurhistorisch belang of van archieven met grote juridische en onderzoekswaarde van 100 naar 30 jaar in te korten; de openbaarheid van overheidsinformatie te bevorderen; en ten slotte, ervoor te zorgen dat de overgebrachte archieven – mits toepassing van de modaliteiten bepaald door de Koning – ook sneller toegankelijk zijn voor onderzoek.

De uitvoering van de nieuwe archiefwet geschiedde door de publicatie van vier besluiten:

- het Koninklijk Besluit van 18 augustus 2010 betreffende de uitvoering van de artikelen 5 en 6 van de archiefwet van 24 juni 1955, meer bepaald in verband het toezicht en de vernietiging van archieven.<sup>28</sup> De doelstellingen van het besluit waren: het preciseren van een aantal taken opgedragen aan het Rijksarchief; overheden die onder toepassing van de wet vallen ertoe aanzetten een beleid te voeren inzake het rationeel beheer van de archieven die bij hen berusten; overheden een reglementair kader aanbieden van minimale kwaliteitsnormen inzake bepaalde aspecten van het archiefbeheer; overheden ertoe aanzetten om in een zo vroeg mogelijk stadium over te gaan tot de selectie van archieven, om op die manier bij te dragen – zoals de praktijk aantoont – tot een efficiënter informatiebeheer; de vakministers bevoegd voor de respectieve overheden bewust maken van het belang van de duurzame bewaring van overheidsinformatie.

- het Koninklijk Besluit van 18 augustus 2010 genomen in uitvoering van artikelen 1, 5 en 6*bis* van de archiefwet van 24 juni 1955, meer in het bijzonder inzake de overbrenging van archieven.<sup>29</sup> Dit besluit had tot doel het vaststellen van alle regels die verband houden met de overbrenging van archieven naar een archiefbewaarplaats van het Rijksarchief, zowel van overheidsarchieven als van particuliere archieven; het responsabiliseren van overheden die een vrijstelling wensen te bekomen van overbrenging van hun archieven, meer bepaald inzake goede bewaring en toegankelijkheid voor het publiek; het openbaar karakter van overheidsarchieven bevestigen – vermits overheidsarchieven deel uitmaken van het openbaar domein zijn ze van verjaring uitgesloten en onvervreemdbaar –; en verder de vakministers bevoegd voor de respectieve overheden bewust te maken van de minimale kwaliteitseisen inzake overbrenging van archieven naar het Rijksarchief.

<sup>26</sup> R. Depoortere en A.-M. Vastesaegeer, "Législation", in *Questions d'archivage*, Brussel, Politeia, 2011 (laatste bijgewerkte versie).

<sup>27</sup> De wijzigingen werden opgenomen in de wet van 6 mei 2009 houdende diverse bepalingen, Titel 9, Hoofdstuk 3, afdeling 2, art. 126 tot 132 (Belgisch Staatsblad, 19 mei 2009). Deze wet werd niet aangevochten voor het Grondwettelijk Hof.

<sup>28</sup> B.S., 23 september 2010.

<sup>29</sup> B.S., 23 september 2010.

- het Koninklijk Besluit van 16 september 2011 tot vaststelling van de toegangsvoorwaarden voor het publiek tot sommige lokalen van het Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën en van de wijze van beschikbaarstelling, raadpleging en reproductie van de aldaar bewaarde archiefstukken.<sup>30</sup> Dit besluit omvat 19 artikelen gespreid over zes hoofdstukken waarvan hoofdstukken II tot en met V achtereenvolgens gewijd zijn aan de toegang tot de leeszaal (art. 2-3), de beperkte toegang tot de documenten (art. 4-6), de voorwaarden voor het reproduceren van archiefstukken (art. 7-16) en tenslotte de aansprakelijkheid (art. 17-19). In uitvoering van art. 3 en 4 Archiefwet worden in dit besluit de regels bepaald volgens welke de aan het Rijksarchief overgebrachte archieven aan het publiek ter inzage kunnen gegeven worden, inzonderheid de toegang tot en de werking van de studiezaal, de materiële voorwaarden die de toegang tot de archieven en de reproductievoorwaarden beperken.

- het Ministerieel Besluit van 19 september 2011 tot vaststelling van het huishoudelijk reglement van de leeszaal van het Algemeen Rijksarchief en het Rijksarchief in de Provinciën.<sup>31</sup> Het besluit omvat 23 artikelen en is vergezeld van twee bijlagen.<sup>32</sup> In tegenstelling tot het Ministerieel Besluit van 20 juli 2006 tot vaststelling van het bezoekersreglement van de leeszaal van het Rijksarchief, werd het besluit van 2011 niet aangevochten voor de Raad van State. Dat van 2006 werd na een enkele jaren durende procedure vernietigd. Bij de redactie van de uitvoeringsbesluiten van de Archiefwet werd uiteraard rekening gehouden met de juridische argumenten die aan bod kwamen tijdens de procedure die leidde tot de vernietiging van het bezoekersreglement van 2006 (arrest van 13 januari 2011<sup>33</sup>).

16. Drie parlementen van de deelgebieden namen ondertussen eveneens archiefwetten aan: het Waals parlement (6 december 2001), het Brussels Parlement (19 maart 2009) en het Vlaamse Parlement (9 juli 2010). Het is evenwel nog steeds wachten op de publicatie van de uitvoeringsbesluiten.

17. Het Waals *Décret relatif aux archives publiques* uit 2001 bevat tal van onvolkomenheden. Het omvat geen indeling in hoofdstukken of afdelingen, weinig of geen verwijzingen naar uitvoeringsbesluiten en geen lijst van definities. Het toepassingsgebied is eerder beperkt. Het ontwerp van decreet werd op 28 november 2001 in het Waals Parlement goedgekeurd<sup>34</sup> en op 20 december 2001 in het *Belgisch Staatsblad* gepubliceerd, vergezeld van een officiële Duitse en Nederlandse vertaling.<sup>35</sup> Zeven jaar eerder al was in de schoot van de administratie van het Waals Gewest een gecentraliseerde archiefdienst

<sup>30</sup> B.S., 30 september 2011, 2<sup>de</sup> uitgave. Een Duitse vertaling verscheen in het B.S. van 11 januari 2013.

<sup>31</sup> B.S., 30 september 2011, 2<sup>de</sup> uitgave. Een Duitse vertaling verscheen in het B.S. van 11 januari 2013.

<sup>32</sup> Bijlage A: "Richtlijn betreffende het zelf uitvoeren van fotografische opnamen van archiefdocumenten"; Bijlage B: "Verklaring betreffende het zelf uitvoeren van fotografische opnamen van archiefdocumenten".

<sup>33</sup> Op 22 januari 2011 wist de Heer Jan Van de Velde, doctor in de rechten, via ArchiefForum te melden: "Ik heb het genoegen u mede te delen dat de afdeling Administratie van de Raad van State bij arrest nr 210.403 (in bijlage) op 13 januari l.l. - op mijn verzoek - het ministerieel besluit van 20 juli 2006 houdende vaststelling van het bezoekersreglement van de rijksarchieven (en zijn bijlagen) heeft vernietigd...".

<sup>34</sup> Parlement wallon. Session 2001-2002. Documents du Conseil, nr. 271 (2001-2002) – nrs. 1 en 2 : het memorie van toelichting en het ontwerp van decreet vergezeld van een reeks bijlagen, meer bepaald het advies van de Raad van State (L. 27.978/4), de tekst van het voorontwerp van decreet, het advies van de Commissie voor de Bescherming van de Persoonlijke Levenssfeer van 24 mei 2000 (nr. 15/2000) en de tekst van het voorontwerp van 1 april 1999.

<sup>35</sup> Een beknopte bespreking vindt men in het standaardwerk van M. Quintin, *La protection du patrimoine culturel*, 2009 (eerste uitgave), p. 395.

opgericht, geleid door een professionele archivaris (1994).<sup>36</sup> Volgens het memorie van toelichting bij het voorontwerp lagen ook andere motieven aan de basis van het wetgevend initiatief. Vooreerst was er de onvolkomenheid van de Archiefwet van 1955 die (uiteraard) geen rekening hield met de gevolgen van de verschillende fasen van de staatshervorming (overheveling van bevoegdheden van de nationale staat naar de deelgebieden), laat staan met de wijziging van de Grondwet, onder meer in 1993. Verder werd verwezen naar de adviezen van de Raad van State, o.m. dat van 1 oktober 1992 waarin de overweging werd gemaakt dat "le pouvoir dévolu à l'autorité nationale en matière d'archives ne peut aller jusqu'à permettre de passer outre à l'intérêt du patrimoine culturel d'une communauté. Une loi ordinaire est impuissante à ôter aux Communautés et aux Régions le droit de constituer leurs propres archives dans le cadre de l'exercice de la compétence qui leur est reconnue par ou en vertu de la Constitution. Une loi ordinaire ne saurait contraindre les Communautés et Régions à transférer ces archives à une institution nationale".<sup>37</sup>

18. De Waalse regering, onder leiding van J.-Cl. Van Cauwenberghe, liet zich ook inspireren door de politieke debatten over de herziening van de Archiefwet van 1955, door de Franse archiefwetgeving uit 1979, door een reeks publicaties van het Rijksarchief inzake archiefterminologie en door een studie over de problemen in verband met de coördinatie binnen het domein van de archieven gepubliceerd door een groep experts aangesteld door de Europese Gemeenschap.<sup>38</sup> Met het ontwerp van decreet wilde de Waalse regering de problematiek van de archieven op de politieke agenda plaatsen, het statuut van de publieke archieven regelen, de respectieve verantwoordelijkheden van archiefvormers en van de archiefdienst van het gewest vastleggen, een begin maken met het systematisch beheer van de archieven van de gewestelijke diensten en maatregelen nemen voor de bescherming van persoonsgegevens. Het ontwerp was het resultaat van een aantal opvallende keuzes of standpunten. Zo werden de archieven van de ministeriële kabinetten en de archieven gevormd door de instellingen van openbaar nut (van het gewest) opgenomen in het toepassingsgebied van het decreet. De decreetgever had verder aandacht voor de bewaring van private archieven, meer bepaald van archieven van "personaliteiten" die bij het tot stand komen en de werking van de Waalse instellingen een rol van betekenis speelden. Uit de integratie van moderne concepten zoals "en bon ordre" en "bon état", kan worden opgemaakt dat de gewestregering aan het archiefbeheer een aantal minimale kwaliteitseisen wilde stellen, meer bepaald inzake de overdracht van archieven naar de archiefdienst, die door het decreet een wettelijk statuut krijgt. Door het decreet probeerde de regering ook de archiefselectielijst als beheersinstrument bij de administraties ingang te doen vinden: "L'établissement de tableaux de tri requiert une collaboration étroite entre les services producteurs et le service des archives. Leur réalisation, qui répond à un souhait de l'administration, permet d'établir des bases permanentes et uniformes de conservation des documents".<sup>39</sup> Via het decreet wenste de Waalse regering verder de verantwoordelijken voor de "behandeling

<sup>36</sup> P. De Spiegel, "Les archives de la Région Wallonne", in Info-AAFB, maart 2008, nr. 4, p. 3-4.

<sup>37</sup> Advies van de Raad van State van 1 oktober 1992 (L. 21.595/1), in Parl. St. Kamer, 1992-1993, 462/2-91/92, p. 18-19 (advies verleend naar aanleiding van het wetsontwerp voor de herziening van de archiefwet ingediend door L. Hancké e.a.). Zie ook de adviezen van 30 september 1993 (L. 22.697/1), in Parl. St. Kamer, 1993-1994, 1401/2-92/93 (advies verleend naar aanleiding van het wetsvoorstel van André Bertouille e.a. "relative aux archives"), van 30 juni 1994 (L. 23.194/1), Parl. St. Senaat, 1993-1994, 233/3 (advies verleend over het wetsvoorstel neergelegd als amendement – beter bekend als het amendement Garcia) en van 8 januari 1997 (L. 25.317/V.R.), in Parl. St. Kamer, 1996-1997, 258/1 en 2 - 95-96.

<sup>38</sup> European Commission, Archives in the European Union. Report of the Group of experts on the Coordination of Archives, Brussel – Luxemburg, 1994.

<sup>39</sup> Parlement wallon..., p. 4.

van archieven”, zowel van publieke als van private oorsprong, bewust te maken van het belang van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Het commentaar bij art. 6 van het ontwerp luidde: “Comme le responsable du traitement est toujours amené à prendre certaines mesures en matière de sécurité des données à caractère personnel, il est important que le responsable du traitement des archives tant publiques que privées, soit clairement désigné”. Bepaald vernieuwend – althans binnen de Belgische context – waren de bepalingen opgenomen in de art. 7 en 8. Art. 7 regelde het lot van archieven in het geval van opheffing, reorganisatie of privatisering van instellingen van openbaar nut en dit “afin de prévenir les oublis, les attributions abusives, voir les destructions” en art. 8 bevestigde het patrimoniaal karakter van publieke archieven (archieven zijn onvervreemdbaar) en introduceerde het concept van “l’imprescriptibilité” in de archiefwet, dit wil zeggen dat ze niet voor verjaring vatbaar zijn. Volgens deze principes kunnen publiekrechtelijke archieven te allen tijde opgeëist worden.

19. Minstens even belangrijk als de tekst van het decreet is het advies dat de Raad van State over het ontwerp uitbracht.<sup>40</sup> De adviespraktijk zoals die tot dan toe in de schoot van de afdeling wetgeving van de Raad van State tot stand kwam, werd bevestigd, meer bepaald inzake de bevoegdheidsverdeling “en matière d’archives” tussen de federale staat en de deelgebieden.<sup>41</sup> Het standpunt van de Raad van State bevat een aantal passages waar ook tijdens de voorbereiding van de herziening van de Archiefwet van 1955 naar verwezen zou worden (eigen cursivering):

“1° L’Etat fédéral et les collectivités fédérées disposent d’une compétence parallèle en ce qui concerne la réglementation des archives. En d’autres termes, les collectivités précitées ont le pouvoir de constituer leurs propres archives dans le cadre de l’exercice de la compétence qui leur est reconnue par ou en vertu de la Constitution, et de fixer les règles à cet effet.<sup>42</sup>

2° Le pouvoir des Régions de régler les archives de leurs services et des établissements qui leur sont subordonnés est cependant limité par la compétence des Communautés dans les «matières culturelles» en vertu de l’article 127, § 1<sup>er</sup>, 1<sup>o</sup>, de la Constitution, et plus particulièrement au regard de l’article 4, 4<sup>o</sup> de la loi spéciale du 8 août 1980 de réformes institutionnelles suivant lequel les Communautés sont compétentes en ce qui concerne «le patrimoine culturel, les musées et les autres institutions scientifique culturelles, à l’exception des monuments et sites»<sup>43</sup>  
[...]

<sup>40</sup> Raad van State, Advies L. 27.978/4.

<sup>41</sup> Achtergrond bij F. Schram, “De bevoegdheidsverdeling voor de verschillende aspecten van het archiefwezen in België: een verkenning”, in *Publiekrechtelijke Kronieken*, 2000, p. 315-331.

<sup>42</sup> Parlement wallon..., p. 7. Hierbij wordt verwezen naar een eerder uitgebracht advies (L. 25.317/V.R. van 8 januari 1997 over een voorstel van archiefwet van Mevr. S. Creyf en amendementen erbij Parl. St. Kamer, 1995-1996, nr. 258/4, p. 4-5) waarin de Raad van State preciseerde dat archieven verschillende functies uitoefenen: “Durant une première phase, les archives constituent un instrument de travail, la mémoire de la personne, de l’autorité, de l’institution, de l’entreprise, de l’association, etc. qui les constitue dans ce but. Elle les consulte régulièrement dans l’exercice de ses activités. [...] Durant cette période, «la constitution d’archives doit être considérée comme un accessoire de l’activité de celui qui les constitue. La compétence de fixer les règles à cet effet – et plus particulièrement : quels documents sont conservés, comment sont-ils classés, par qui et selon quelles règles peuvent-ils être consultés – fait dès lors en principe partie de la compétence d’édicter des règles à l’égard de cette activité. A ce stade, il n’est pas question, ou alors uniquement à titre accessoire, d’une compétence autonome en vue de régler la conservation, la communication, etc. d’archives, quel que soit celui à qui elles appartiennent.» [..]”

<sup>43</sup> Parlement wallon..., p. 7-8. Een meer restrictieve betekenis werd aan cultureel erfgoed of ‘patrimoine culturel’ verleend bij de grondwetsherziening van 1980: de Gemeenschappen zouden inzake archieven slechts bevoegd zijn “que si elles concernent la conservation de documents à caractère culturel stricto sensu.” (Parl. St. Kamer, 1995-1996, nr. 258/4, p. 8).



3° Il peut donc advenir que des documents archivés selon les règles édictées par une Région soient censés, après quelques temps, faire partie du patrimoine culturel d'une Communauté et entrent en conséquence dans la sphère des compétences de cette Communauté. Comme la section de législation l'affirme dans son avis L. 25.317/VR à propos de l'autorité fédérale, il n'appartient pas aux seules autorités régionales de résoudre ce problème. Il est vivement indiqué qu'à cet égard, qu'un accord de coopération soit conclu entre l'Etat fédéral et les collectivités fédérées «conformément aux règles de l'article 92 bis de la loi spéciale du 8 août 1980 de réformes institutionnelles, afin d'éviter ainsi que certains documents d'archives puissent être soumis à plusieurs réglementation ou qu'aucune réglementation ne leur soit applicable. Pareil accord est également indiqué en vue de la solution d'autres problèmes, comme ceux des documents d'archives ayant une valeur culturelle qui reposent actuellement dans un dépôt d'archives de l'Etat, de l'échange d'information, de la formation d'archivistes, etc.»<sup>44</sup>

20. De pogingen van de 'Brusselaars' om naar het voorbeeld van het Waals Gewest ook voor "het institutioneel geheugen van het Gewest" (C. Picqué) een ordonnantie aan te nemen, gaat terug tot de zomer van 2002<sup>45</sup>. Dit is ruim dertien jaar na de oprichting van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (BHG) na de institutionele hervormingen van 1988-1989, en acht jaar na de aanstelling van de eerste archivaris. Op 10 juli 2002 werd op voorstel van Françoise Schepmans en Caroline Persoons tijdens de plenaire zitting van het Brussels parlement een voorstel van ordonnantie betreffende de archieven van het BHG in overweging genomen. De argumenten van de indieners van de ordonnantie, hierin gesteund door de regering, waren dezelfde als deze die in 2001 door de regering van het Waals Gewest werden gebruikt: de institutionele evolutie van het land, de rechtspraak van de Raad van State die in zijn adviezen benadrukte dat "geen enkele federale wet de gewesten en gemeenschappen het recht kan ontnemen om hun eigen archieven die in het kader van hun bevoegdheden zijn aangemaakt, te bewaren, en hen ertoe kan dwingen hun archieven over te dragen aan een federale instelling"<sup>46</sup>, de noodzaak om een wettelijk kader te creëren voor het gecoördineerd beleid voor het beheer van de archieven van het ministerie van het BHG dat sinds 1994 tot stand kwam, de noodzaak om een regeling uit te werken die tot doel heeft de vernietiging van de archieven van ministeriële kabinetten te voorkomen – archieven die "zeer interessant zijn voor de historici en politicologen van morgen" –, de noodzaak om in verband met het archiefbeheer een aantal minimumnormen vast te leggen en om goede praktijken en moderne concepten te introduceren, de noodzaak om de archiefvormers een aantal verplichtingen op te leggen in verband met de bewaring en overdracht van archieven, en tot slot de noodzaak om maatregelen te nemen ter bescherming van persoonsgegevens, rekening houdend met art. 14 van de Richtlijn 95/46/EG van het Europees Parlement en de Europese Raad volgens hetwelk de betrokkene het recht heeft om te weigeren dat zijn persoonsgegevens worden verwerkt, m.a.w. dat ze worden bekendgemaakt. Het voorstel van ordonnantie hield in dat de duur om het verzet vast te stellen op maximum dertig jaar werd vastgelegd (de zgn. 'vertrouwelijkheidstermijn' of *délai de confidentialité*).

<sup>44</sup> Parlement wallon..., p. 8. Citaat uit Parl. St. Kamer, 1995-1996, nr. 258/4, p. 10-11.

<sup>45</sup> "Proposition d'ordonnance relative aux archives publiques de la Région de Bruxelles-Capitale (déposée par Mmes Françoise Schepmans (F) et Caroline Persoons (F))", in Conseil de la Région de Bruxelles-Capitale, Session ordinaire 2001-2002, zitting van 26 juni 2002, A-314/1 – 2001/2002, 10 p.

<sup>46</sup> J. Riguelle en D. Gosuin, "Voorstel van ordonnantie betreffende de openbare archieven van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Verslag uitgebracht namens de commissie voor de Financiën, Begroting, Openbaar Ambt, Externe betrekkingen en Algemene Zaken", in: Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Gewone zitting 2008-2009, zitting van 9 februari 2009, A-11/2 – 208/2009, p. 3.

21. Op het ogenblik van de bespreking van het voorstel van ordonnantie in de parlementaire commissie beheerde de archiefdienst van het BHG 12 tot 14 km archief en stelde hij tien personeelsleden tewerk. Drie instellingen van openbaar nut staan zelf in voor het archiefbeheer en beschikken over een eigen archiefdienst.<sup>47</sup> In zijn toelichting onderstreepte Charles Picqué dat het toepassingsgebied van het voorstel van ordonnantie beperkt bleef tot de gewestelijke instellingen, "met uitzondering van dat van de gemeenten en OCMW's, aangezien de bewaring van de archieven van deze instanties geregeld wordt door voormelde wet van 1955"<sup>48</sup> waarmee hij vooral doelde op de facultatieve overdracht van archieven van deze instellingen bij het Rijksarchief. Of de bewindsman ook dacht aan het toezicht op het beheer van deze archieven door de algemeen rijksarchivaris of diens gemachtigde, is niet duidelijk. Hij onderstreepte verder dat de Brusselse regering, naar het voorbeeld van het Waals Gewest, kabinetsarchieven als openbare archieven beschouwt.

22. Op 26 maart 2009, ongeveer twintig jaar na de oprichting van het BHG<sup>49</sup>, verscheen de 'ordonnantie betreffende de archieven van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest' van 19 maart 2009 in het *Belgisch Staatsblad*. Deze ordonnantie wijst in 9 artikelen het archiefbeheer toe aan de archiefdienst van het Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.<sup>50</sup> De archiefdienst wordt belast met de bewaring van het 'definitief archief' "in goede staat en orde", regelt de 'neerleggingen' vanuit de diensten, de ministeriële kabinetten, de instellingen van openbaar nut en andere diensten die onder het toezicht staan van de regering van het BHG. Instellingen van openbaar nut kunnen, mits instemming van de regering, hun eigen archief organiseren. Archieven van natuurlijke personen, rechtspersonen en feitelijke verenigingen die verband houden met de geschiedenis van de openbare instellingen kunnen als schenking of in bewaring opgenomen worden. Selectie ('sortering' genoemd) wordt uitgevoerd aan de hand van een 'sorteertabel' opgesteld door de archiefdienst samen met de archiefvormer; voor vernietiging is de instemming van de archiefdienst nodig; de regering stelt het model van de sorteertabellen vast. De wet van 8 december 1992 tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer blijft gelden tot 30 jaar na datum waarop een archief tot stand kwam. Bij opheffing van een archiefvormer dienen de archieven overgedragen te worden aan de rechtsopvolger, aan een door de regering of de ordonnantiegever vastgelegde bestemming of aan de archiefdienst. De regering bepaalt de minimumnormen inzake de bewaring, de beveiliging, de opslag van archiefbescheiden en de duurzaamheid van de gebruikte materialen. De archiefdienst dient jaarlijks een activiteitenverslag voor te leggen aan het Brussels Hoofdstedelijk Parlement.

De Brusselse ordonnantie lijkt sterk op de tekst die door het Waals Parlement in 2001 werd gestemd, maar omvat enkele opvallende verbeteringen, die het gevolg zijn van de consultaties die in 2003 en 2009 hebben plaatsgevonden.

---

<sup>47</sup> Namelijk Leefmilieu Brussel-BIM / Institut bruxellois pour la Gestion de l'Environnement, de Dienst voor Brandbestrijding en Dringende Medische Hulp van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest / Service d'Incendie et d'Aide Médicale Urgente de la Région de Bruxelles-Capitale en de Brusselse Gewestelijke Huisvestingsmaatschappij / Société du Logement de la Région de Bruxelles-Capitale.

<sup>48</sup> J. Riguelle en D. Gosuin, *Op.cit.*, p. 7.

<sup>49</sup> Achtergrond bij M. Uyttendaele, *Le fédéralisme inachevé*, Brussel, 1991 en S. Loumaye, *Les nouvelles institutions bruxelloises* (Courrier hebdomadaire du CRISP, nrs. 1232-1233), Brussel, 1989.

<sup>50</sup> Zie de analyse van J. Vannieuwenhuysse, *Een archiefregeling voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest*: [http://www.west-vlaanderen.be/provincie/nieuws/ezines/archiefdienst/200904\\_archiefbrief.html#archiefregeling](http://www.west-vlaanderen.be/provincie/nieuws/ezines/archiefdienst/200904_archiefbrief.html#archiefregeling). Over de plaats van de archiefdienst van het BHG binnen het Brussels archieflandschap leze men het artikel "Visite dans les dédales des archives" in *La Libre Belgique*, 12 februari 2009 en dat van M. Calsius, "Over Brusselse archieven en archiefdiensten in Brussel", in *Bibliotheek- en Archiefgids*, 85 (2009) 1, p. 23-33.

23. Aan het Vlaams Decreet betreffende de bestuurlijk-administratieve archiefwerking van 9 juli 2010 gaat eveneens een relatief lange voorgeschiedenis vooraf. F. Schram pleitte in 1996 ervoor dat Gemeenschappen en Gewesten hun eigen archieven zouden beheren vanaf het moment dat ze effectief een bevoegdheidspakket toebedeeld kregen. "Voor Vlaanderen zou dit concreet betekenen dat de Vlaamse Gemeenschap zou moeten instaan voor de uitbouw van een eigen archief van de archieven van de Vlaamse Raad, van de Vlaamse regering en haar diensten en de Vlaamse openbare instellingen. We pleiten dat de visie dat elk bestuursniveau verantwoordelijkheid draagt voor de eigen archieven ook doorgetrokken wordt naar de ondergeschikte besturen: ook zij moeten zelf de verantwoordelijkheid dragen voor de zorg en de bewaring van hun eigen archieven, daarvoor de nodige middelen uittrekken en zorgen voor de nodige openbaarheid".<sup>51</sup> Een zelfde teneur werd vastgelegd in het verslag dat R. Van Cleuvenbergen in de zitting van het Vlaams Parlement van 20 juni 2000 uitbracht in verband met het voorstel van resolutie van de Vlaamse volksvertegenwoordigers Chris Vandembroucke, Marino Keulen, Dany Vandebossche en Jos Stassen betreffende de organisatie en het beheer van het archiefwezen.<sup>52</sup> De Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie VVBAD was de drijvende kracht achter het streven naar meer Vlaamse autonomie binnen het archiefveld, wat onder meer resulteerde in de publicatie *Naar een Vlaams archiefdecreet*, dat in 2008 ruim werd verspreid.<sup>53</sup> De publicatie omvatte een "proeve" voor een Vlaams publiekrechtelijk-archiefdecreet met een uitgebreide toelichting, vergezeld van een reeks bijlagen, o.a. met betrekking tot regelgevende initiatieven in het buitenland. Nadat verschillende adviesorganen en instanties zich over het voorontwerp van Vlaams Publiekrechtelijk Archiefdecreet hadden uitgesproken,<sup>54</sup> werd het ontwerp van het decreet op 30 april 2010 door de Vlaamse regering goedgekeurd, door het Vlaams Parlement op 30 juni 2010 in plenaire zitting aangenomen en op 9 juli door de Vlaamse regering afgekondigd. Het decreet verscheen op 5 augustus 2010 in het *Belgisch Staatsblad*.

24. Dat Vlaanderen, net zoals andere deelgebieden, in 2010 een regeling uitwerkte in verband met de archiefzorg en het archiefbeheer voor zover dat betrekking heeft op zijn eigen bevoegdheden, is op zich een goede zaak. Het Vlaams decreet van 9 juli 2010 betreffende de bestuurlijk-administratieve archiefwerking<sup>55</sup> is bovendien van kwalitatief hoog niveau, zowel op inhoudelijk als op legistiek vlak. Het decreet omvat een heldere omschrijving van het toepassingsgebied, legt de rol en verantwoordelijkheid van diverse actoren vast – zowel van hen die voor archieven verantwoordelijkheid dragen als van hen die archieven beheren – en bepaalt een reeks criteria waaraan het archiefbeheer moet voldoen. Het omvat verder bepalingen in verband met ondersteuning van het archiefbeheer, de organisatie van de kwaliteitscontrole, de organisatie – per bestuursniveau – van selectiecommissies belast met het opstellen en actualiseren van selectielijsten en het regelt bovendien op een eenvoudige en transparante wijze de toegang tot archieven. Bepaald vernieuwend is bijvoorbeeld art. 16, dat de oprichting en uitbouw van een centraal, geautomatiseerd register voor publieke archieven voorschrijft.

25. Op 4 februari 2011 hebben de *Association des Archivistes francophones de Belgique* AAFB en de federale regering een beroep tot nietigverklaring ingesteld door het

<sup>51</sup> F. Schram, 'Naar een nieuwe archiefwetgeving: bedenkingen bij enkele nieuwe wetsvoorstellen', in Tijdschrift voor Publiek Recht en Bestuurswetenschappen, augustus 1996, p. 461.

<sup>52</sup> Vlaams Parlement, Stuk 328 (1999-2000), nr. 2.

<sup>53</sup> J. Vannieuwenhuysse (red.) *Naar een Vlaams publiekrechtelijk archiefdecreet* (Archiefkunde, Verhandelingen aansluitend bij Bibliotheek- en Archiefgids, 11), Berchem, 2008.

<sup>54</sup> Meer bepaald de Vlaamse Adviesraad voor Bestuurszaken (9 juni 2009), de Strategische Adviesraad voor Cultuur (SARC) (1 oktober 2009) en de Afdeling Wetgeving van de Raad van State (advies nr. 47.624/AV/3 van 23 februari 2010).

<sup>55</sup> B.S., 5 augustus 2010, p. 50321-50324.

Grondwettelijk Hof van het Vlaamse decreet van 9 juli 2010 betreffende de bestuurlijke administratieve archiefwerking. Op 3 mei 2012 sprak het Hof de gedeeltelijke vernietiging uit van het zgn. Vlaams archiefdecreet, omdat het decreet kennelijk een aantal bevoegdheidsverdelende regels schond.<sup>56</sup> Het was overigens de eerste maal dat het hoogste rechtscollege in het land een uitspraak deed over de bevoegdheidsverdeling tussen de federale staat en de deelstaten inzake archieven. Uit het arrest blijkt dat het Rijksarchief de taken die het voorheen uitoefende blijvend kan uitoefenen. Het Hof bevestigt namelijk uitdrukkelijk de bevoegdheid van de federale overheid voor wat de taken van het Rijksarchief betreft. Het stelt dat de federale overheid als enige bevoegd is om zowel de organisatie en de werking van 'het Algemeen Rijksarchief en het Rijksarchief in de provinciën' te regelen, als voor de 'onderzoeksactiviteiten en activiteiten van openbare dienstverlening' die deze instelling op 7 december 1996 uitoefende. De datum van 7 december 1996 verwijst naar het ogenblik dat het koninklijk besluit van 30 oktober 1996 tot aanwijzing van de federale wetenschappelijke en culturele instellingen in werking trad. Volgens het Hof is het Rijksarchief in elk geval bevoegd om blijvend de taken uit te voeren zoals bedoeld in de Archiefwet van 24 juni 1955 vóór de wijziging ervan bij wet van 6 mei 2009 (zoals dat destijds werd uitgevoerd bij het koninklijk besluit van 12 december 1957). Het Hof spreekt zich niet uit over de bevoegdheid van de federale overheid ten aanzien van de wijzigingen van de Archiefwet in 2009 (en de uitvoeringsbesluiten van 18 augustus 2010) (zie hierboven).

26. Een tweede knelpunt betrof de kwaliteitscriteria voor semi-statisch archief, d.w.z. archieven die zich nog bij de respectieve overheden bevinden maar niet meer courant worden gebruikt. De Vlaamse overheid was van oordeel dat zij bevoegd is voor de kwaliteitscriteria voor het semi-statisch archief met uitzondering van de archiefdocumenten die betrekking hebben op een reeks federale bevoegdheden zoals de registers van de burgerlijke stand, politie, brandweer en de pensioenstelsels van lokale ambtenaren en mandatarissen. Zorgdragers die semi-statische archiefdocumenten beheren moeten zich volgens de Vlaamse overheid – behoudens voor de hierboven genoemde documenten – conformeren aan de Vlaamse kwaliteitscriteria. Tevens werd er door de Vlaamse overheid op gewezen dat in overleg met de algemeen rijksarchivaris zal moeten uitgeklaard worden op welke punten er conflicten kunnen optreden tussen de kwaliteitscriteria van het decreet en de wet. Het Hof heeft geoordeeld dat het Rijksarchief met het oog op de langetermijnbewaring blijft instaan voor de kwaliteitsbewaking van documenten van het semi-statisch archief van de overheden die onder het toepassingsgebied van de Archiefwet vallen. Deze taak behoort volgens de Archiefwet van 1955 tot de bevoegdheid van de algemeen rijksarchivaris. Artikel 6 van de Archiefwet van 1955 bepaalt in dat verband uitdrukkelijk dat de stukken die bewaard worden door de in de Archiefwet bedoelde overheden onder het toezicht van de algemeen rijksarchivaris of van diens gemachtigden staan. Anders oordelen zou de federale bevoegdheid inzake de langetermijnbewaring overigens elke zin ontnemen.

27. De Vlaamse overheid kan evenwel ook kwaliteitscriteria uitvaardigen met betrekking tot dezelfde archiefdocumenten. Uit het arrest kan immers ook afgeleid worden dat het Vlaamse Gewest bevoegd is voor de kwaliteitsbewaking van het semi-statisch archief met het oog op de kortetermijnbewaring. De stelling van de Vlaamse overheid dat er

---

<sup>56</sup> Een uittreksel uit het arrest nr. 57/2012 van 3 mei 2012 verscheen in het Belgisch Staatsblad van 20 juli 2012 (derde editie) in de drie landstalen. Voor de interpretatie van het arrest door de Vlaamse overheid kan verwezen worden naar: <http://www.bestuurszaken.be/nieuws/gedeeltelijke-vernietiging-archiefdecreet>. Zie verder R. Depoortere, "La gestion et la conservation des archives des pouvoirs publics: la difficile répartition de compétence entre l'Etat fédéral, la Région et la Communauté flamandes", in *Chroniques de droit public / Publiekrechtelijke kronieken*, 2012, 4, p. 486-498.

overleg zal moeten plaatsvinden tussen de Vlaamse overheid en de algemeen rijksarchivaris omtrent de afstemming van de kwaliteitscriteria, kan op veel steun rekenen. Eventuele afspraken kunnen desgevallend geformaliseerd worden in een samenwerkingsakkoord afgesloten tussen de Federale Staat en het Gewest.

28. Een derde knelpunt betrof de kwaliteitscriteria voor statisch archief. De Vlaamse overheid was van oordeel dat zij bevoegd bleef voor de statische archiefdocumenten van de Vlaamse overheid, de administratieve rechtscolleges, de intergemeentelijke samenwerkingsverbanden en de extern verzelfstandigde agentschappen van de Openbare Centra voor Maatschappelijk Welzijn (OCMW's). Het arrest stelde evenwel dat de statische archiefdocumenten van „sommige andere gemeentelijke en provinciale instellingen” (art. 4, 9° Archiefdecreet – het gaat om 217 instellingen) onder de federale bevoegdheid blijven vallen. De Vlaamse overheid wees erop – niet ten onrechte overigens – dat het onduidelijk is over welke instellingen het gaat en stelde tevens dat de Archiefwet van toepassing is op archiefdocumenten die geen administratief nut meer hebben van gemeenten, provincies, OCMW's, polders, wateringeng en de erkende erediensten. Met deze analyse kan grotendeels worden ingestemd.

29. Een vierde punt van discussie betrof de bevoegdheid inzake het herbestemmen van archieven, de selectie en de vernietiging. Het Vlaams decreet voorziet namelijk in de oprichting van selectiecommissies per bestuur of bestuursniveau. Deze commissies worden belast met het opstellen van selectielijsten die door de Vlaamse regering worden bekrachtigd en bekendgemaakt. De Vlaamse overheid was van oordeel dat de selectiecommissies na het arrest kunnen blijven bestaan, maar dat zij zich voor de gemeenten, provincies, sommige gemeentelijke en provinciale instellingen, OCMW's, polders, wateringeng en de erkende erediensten niet kunnen uitspreken over de definitieve bestemming. Dit blijft de exclusieve bevoegdheid van de algemeen rijksarchivaris die bij het uitoefenen van zijn selectiebevoegdheid overleg zal plegen met de Vlaamse overheid.

30. Over de bevoegdheid van de algemeen rijksarchivaris om archiefdocumenten die voortvloeien uit federale bevoegdheden bij lokale besturen te inspecteren bestond uiteraard geen discussie. Het arrest bevestigt de toezichtfunctie van het Rijksarchief over de statische archiefdocumenten – archieven die geen administratief nut meer hebben – van gemeenten, provincies, OCMW's, polders, wateringeng en de erkende erediensten en van sommige gemeentelijke en provinciale instellingen. De Vlaamse zorgdragers zullen dus voor hun statisch archiefbeheer verantwoording moeten blijven afleggen aan de algemeen rijksarchivaris en voor hun semi-statisch archiefbeheer aan de externe audit die door de Vlaamse overheid wordt georganiseerd. De Vlaamse overheid drukte de wens uit om te streven naar het principe van een *single audit*, waarbij de verschillende toezichts-, inspectie- en auditmechanismen geïntegreerd of minstens op elkaar afgestemd worden. Eventuele afspraken hieromtrent zullen geformaliseerd moeten worden in een samenwerkingsakkoord afgesloten tussen de Federale Staat en het Gewest.

31. Het arrest had geen impact op de oprichting van een Vlaams centraal register voor publieke archieven voorzien in het archiefdecreet, evenmin op de oprichting van een steunpunt, althans in de mate dat de archiefdocumenten onder de bevoegdheid van de Vlaamse overheid vallen.

32. Volledigheidshalve dient nog vermeld dat een tweede procedure, namelijk het beroep tot nietigverklaring van de twee uitvoeringsbesluiten van de Archiefwet van 23 augustus 2010 dat de Vlaamse gemeenschap bij de Raad van State tegen de federale staat heeft ingeleid, nog niet is beslecht. De discussiepunten in deze procedure zijn onder meer het verschil tussen statisch en dynamisch archief en de impact op de bevoegdheid, de scharnierpunten m.b.t. de overbrengingsregeling en bewaring en de

toezichtfunctie van de algemeen rijksarchivaris. Verwacht wordt dat het hoogste administratief rechtscollege van het land in 2014 een uitspraak zal doen in verband met het beroep tot nietigverklaring van de twee uitvoeringsbesluiten uit 2010 dat de Vlaamse Gemeenschap tegen de federale staat instelde. Zolang de Raad van State geen uitspraak heeft gedaan is het finaliseren van een samenwerkingsakkoord tussen de federale staat en de Vlaamse overheid wellicht niet zo voor de handliggend.

33. In de archiefpraktijk zijn er naast de archiefwet (het archiefdecreet) nog tal van andere regels van toepassing op het beheer van archieven, van bij hun creatie tot hun beschikbaarstelling. Ik beperk mij tot de verwijzing naar enerzijds de zeer uitgebreide wetgeving (en adviespraktijk en rechtspraak) inzake de openbaarheid van bestuur en het hergebruik van overheidsinformatie, de wetgeving (en de adviespraktijk en rechtspraak) in verband met de bescherming van de persoonlijke levenssfeer en de wetgeving inzake het reproductierecht, het auteursrecht en de naburige rechten, en anderzijds naar een lange lijst van specifieke bepalingen die van kracht zijn in verband met de raadpleging van bepaalde types documenten. Zo bestaan er specifieke – grotendeels verouderde – regels inzake de raadpleging van bevolkingsregisters, akten van de burgerlijke stand, archieven gevormd door de strafrechtbanken enz. Naast de archiefwetgeving in ruime zin worden archiefverantwoordelijken ook geacht een reeks deontologische regels toe te passen, o.a. degene die door de Internationale Archiefraad in september 1996 vastgelegd zijn in de beroepscode van archivariissen.<sup>57</sup>

## **B. Het archieflandschap**

34. Wat de beschrijving van het Belgisch archieflandschap betreft lijkt het me zinvol een onderscheid te maken tussen de publieke en de private sector.

### **1. Publieke sector**

35. Op het bestuursniveau van de federale overheid is het Rijksarchief de voornaamste beheerder en bewaarder van zowel archieven afkomstig van de overheid als van archieven van private oorsprong (bedrijven, adellijke families, personen). Het Rijksarchief is één van de 10 federale wetenschappelijke instellingen ressorterend onder de Programatorische Overheidsdienst Wetenschapsbeleid en één van de oudste instellingen van de Belgische Staat, waarvan de basiswetgeving teruggaat tot de Franse Tijd, meer bepaald tot de wet van 5 brumaire jaar V (26 oktober 1796), die bepaalde dat archiefstukken van instellingen en administraties die waren afgeschaft moesten bijeengebracht worden in de hoofdplaats van elk departement. Pas eind 1851 kwamen de rijksarchieven in de provincies onder het gezag van de algemeen rijksarchivaris. Vandaag telt de instelling 19 vestigingen, van Aarlen over het Koninklijk Paleis tot Brugge, beheert zij meer dan 270 km analoog (voornamelijk papieren) archief en enkele tientallen terrabyte digitale bestanden en gedigitaliseerd archief.<sup>58</sup> De aangroei van papieren archief bedraagt gemiddeld 10 km per jaar. De Federale Overheidsdienst (FOD) Financiën heeft sinds 2006 alleen al ruim 8,6 km archief overgedragen, het grootste deel (6,3 km) afkomstig van de centrale diensten van de Algemene Administratie van de Patrimoniumdocumentatie, die onder meer de diensten van de registratie, de hypotheekkantoren en het kadaster groepeerd, maar in de archiefbewaarplaatsen van financiën wachten zeker naar schatting

<sup>57</sup> Code of ethics adopted by the International Council of Archives in Beijing in 1996: <http://www.ica.org/?lid=5555>. Een vertaling in het Nederlands: <http://www.kvan.nl/files/nota/Beroepscode%20voor%20Archivarissen.pdf>.

<sup>58</sup> <http://www.arch.be>

nog 25 km archiefmateriaal op bewerking, selectie, ontsluiting, verpakking en overbrenging.<sup>59</sup> De archieven van het federaal parlement behoren niet tot het toepassingsveld van de archiefwet, wel die van alle federale overheidsdiensten met inbegrip van het Ministerie van Defensie en de FOD Buitenlandse Zaken, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking, de federale wetenschappelijke instellingen en de openbare instellingen. Belangrijke federale bewaarplaatsen van archieven op het federale niveau zijn het Koninklijk Legermuseum, de archiefdienst van de FOD Buitenlandse Zaken, het archief van de Diensten voor de Veiligheid van de Staat (FOD Justitie) en het Studie- en Documentatiecentrum Oorlog en Hedendaagse Maatschappij CEGESOMA, dat eveneens onder het federaal wetenschapsbeleid ressorteert.

36. Op het niveau van de deelgebieden bestaan goed werkende archiefdiensten of zijn er op zijn minst archivariissen aangesteld die belast zijn met het beheer van het semi-statisch en statisch of historisch archief. Dit is het geval bij de Franse Gemeenschap, het Waals Gewest, het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en bij de Vlaamse overheid. De meest innoverende werking gaat zonder enige twijfel uit van de zgn. Coördinerende Archiefdienst van de Vlaamse overheid, die niet alleen mede aan de basis ligt van het decreet uit 2010, maar ook sterk betrokken is bij talloze beleidsvoorbereidende initiatieven inzake veranderings- en kennismanagement, digitalisering van de bedrijfsprocessen, de realisatie van *dynamic office* enz.<sup>60</sup> Vlaanderen heeft nog een andere troef in handen. De Vlaamse overheid streeft ernaar het audiovisueel erfgoed op een duurzame manier te bewaren en toegankelijk te maken voor iedereen. Om deze doelstelling te bereiken richtte de Vlaamse regering op 21 december 2012 het Vlaams Instituut voor Archivering VIAA op dat samenwerkt met de VRT, met bibliotheken, onderwijs- en onderzoeksinstellingen en dat zich op de eerste plaats toelegt op de digitalisering van enkele honderdduizenden uur analogo mediamateriaal.<sup>61</sup> Over de werking van de archiefdiensten van de overige deelgebieden is weinig geweten. De managementsomkadering is naar mijn aanvoelen eerder zwak, er zijn ons geen gepubliceerde jaarverslagen bekend, enz.<sup>62</sup> De professionele ondersteuning van de archivariissen geschiedt hoofdzakelijk door de Frans-talige beroepsvereniging *Association des Archivistes francophones de Belgique* AAFB<sup>63</sup> en door het Rijksarchief.

37. Op lagere bestuursniveaus worden de ambtenaren bevoegd voor het archiefbeheer, namelijk de provinciegriffier, de stads- of gemeentesecretaris of de secretaris van het OCMW normaliter bijgestaan door één of meerdere archivariissen.<sup>64</sup> Dit is bijvoorbeeld het geval voor alle Vlaamse provincies en voor de provincie Waals-Brabant, voor alle grote en middelgrote steden in Vlaanderen, Brussel en Wallonië – al moet wat deze laatste regio betreft nog een inhaalbeweging gebeuren – en ten slotte voor alle grote OCMW-besturen, die doorgaans een zeer rijk en uitgebreid archivalisch patrimonium beheren zoals Antwerpen, Brugge, Gent, Brussel en Luik. Verschillende provincies (West-Vlaanderen, Antwerpen, Namen, Luxemburg) ondersteunen de ontwikkeling van de

<sup>59</sup> Dank zij een samenwerkingsakkoord dat in 2012 met de FOD Financiën werd afgesloten en de aanwerving van 6 medewerkers (in dienst sinds 1 februari 2013) hoopt het Rijksarchief de volgende drie jaar 10 km archief in goede en toegankelijke staat te kunnen verwerven.

<sup>60</sup> Deze dienst maakt deel uit van de Afdeling Proces- en Informatiebeleid van het departement bestuurszaken. Zie verder <http://www.bestuurszaken.be/coördinerende-archiefdienst>

<sup>61</sup> V. Vandenbroucke, 'Vlaanderen in hogere versnelling om audiovisueel erfgoed te redden', in *Meta*, 2019/9, p. 19-23.

<sup>62</sup> Het is bijvoorbeeld tekenend dat in het zgn. focusdossier Wallonië van Faro – tijdschrift over cultureel erfgoed – de Waalse archiefsector slechts zeer zijdelings aan bod komt: [http://issuu.com/faronet/docs/juninummer\\_issuu\\_def/1?e=1829231/5786075](http://issuu.com/faronet/docs/juninummer_issuu_def/1?e=1829231/5786075)

<sup>63</sup> <http://www.archivistes.be/>

<sup>64</sup> Zie bv. <http://www.faronet.be/erfgoedkaart>.

archieffzorg en het archiefbeheer bij de lokale besturen, door het aanbieden van basisopleidingen voor ambtenaren, het subsidiëren van (boven)lokale archiefdiensten, het faciliteren van gemeenschappelijke aankoop van conserveringsmateriaal of het financieren van kortlopende projecten die de zichtbaarheid van archieven moeten helpen vergroten. In Brussel wordt de archiefwerking bij de gemeenten deels ondersteund door de Vlaamse Gemeenschapscommissie VGC, deels door het Rijksarchief.

## 2. Private sector

38. Wat de private sector betreft is het aantal actoren vooral in Vlaanderen sterk toegenomen. Het volstaat hier te verwijzen naar de activiteiten van een aantal door de overheid betoelaagde vzw's zoals de beroepsvereniging Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief & Documentatie VVBAD, waarvan meer dan 200 professionele archivariissen lid zijn<sup>65</sup>, het Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed FARO<sup>66</sup>, dat aan het archiefveld professionele ondersteuning biedt in opdracht van het Agentschap Kunsten en Erfgoed<sup>67</sup>, en ten slotte Archiefbank Vlaanderen, die zich toelegt op de systematische registratie van private archieven op het grondgebied van het Vlaams Gewest.<sup>68</sup> Aan Vlaamse zijde dienen verder de provinciaal of regionaal georganiseerde netwerken of samenwerkingsverbanden worden vermeld zoals het WAP – West-Vlaams Archievenplatform, BRAK – de Koepel van Vlaams-Brabantse en Brusselse Archieven, KAPA, de Kring van Archivarissen in de Provincie Antwerpen en WAO, het Waas Archievenoverleg, één voor één feitelijke verenigingen van al wie in het archiefveld actief is en archiefsamenwerking genegen is. Het FAAD – Forum van Afgestudeerden Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer – bevordert de contacten en het delen van kennis en praktijkervaring tussen de oud-studenten van de interuniversitaire opleiding archivistiek.<sup>69</sup>

39. Een belangrijke troef voor Vlaanderen is zonder enige twijfel het netwerk van privaatrechtelijke landelijke onderzoeks- en documentatiecentra, die belangrijke bewaarinstellingen zijn en structureel gefinancierd worden in het kader van het cultureel-erfgoeddecreet. Het betreft meer bepaald Katholiek Archief- en Documentatiecentrum te Leuven (KADOC), het Archief en Museum van de Socialistische Arbeidersbeweging – Instituut voor Sociale Geschiedenis te Gent (AMSAB-IS), het Liberaal Archief te Gent (LA) en het Letterenhuis en het Archief- en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme (ADV) beide gevestigd in Antwerpen.<sup>70</sup> Ten slotte zijn er een aantal eveneens door de Vlaamse overheid gesubsidieerde expertisecentra die een nuttige bijdrage leveren tot de valorisering van onder meer architectuurarchieven of muzikaal archivalisch erfgoed.<sup>71</sup> De Vlaamse overheid subsidieert overigens ook drie Nederlandstalige archiefinstellingen

<sup>65</sup> <http://www.vvbad.be>. In 2012 telde de VVBAD 207 leden uit de archiefsector. 78 daarvan waren instellingen en 129 personen (met dank aan Bruno Vermeeren, coördinator).

<sup>66</sup> <http://www.faronet.be>

<sup>67</sup> <http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/view/nl>

<sup>68</sup> <http://www.archiefbank.be>

<sup>69</sup> <http://faad.be/>

<sup>70</sup> <http://kadoc.kuleuven.be/nl/index.php>, <http://www.amsab.be/>, <http://www.liberaalarchief.be/>, <http://www.letterenhuis.be/> en <http://www.advn.be/>. Op 27 juni 2012 werd het nieuwe Cultureel-erfgoeddecreet goedgekeurd door de Vlaams Parlement. Op 6 juli 2012 volgde de bekrachtiging door de Vlaamse Regering. Meer informatie is te vinden op de website van het intern verzelfstandigd Agentschap Kunsten en Erfgoed: <http://www.kunstenenerfgoed.be/ake/view/nl/5589979-Cultureel-erfgoeddecreet+van+2012.html>.

<sup>71</sup> CVAa – Centrum Vlaamse Architectuurarchieven (Antwerpen) (<http://www.cvaa.be/>) en Resonant – Centrum voor Vlaams Muzikaal Erfgoed (Leuven) (<http://www.muzikaalerfgoed.be/paginarubrieken/resonant>).



in Brussel: het AMVB – Archief en Museum voor het Vlaams Leven te Brussel, het tweetalige DACOB – Archief- en Documentatiecentrum van de Communistische Beweging, en het Vrijzinnig Studie-, Archief- en Documentatiecentrum 'Karel Cuypers'. Tot de private sector behoren ook de archiefdiensten van de bisdommen en een aantal grote bedrijven die ondanks de financiële crisis archivarissen in dienst houden.

40. Aan Franstalige zijde – binnen de *Fédération Wallonie-Bruxelles* – worden een tiental privaatrechtelijke archief- en documentatiecentra – voornamelijk vzw's zoals het *Institut Emile Vandervelde IEV* (Brussel), het *Centre Jean Gol* (Brussel) of het *Institut d'histoire ouvrière, économique et sociale IHOES* (Seraing) gefinancierd in het kader van het *Décret relatif aux centres d'archives privées en Communauté française de Belgique* van 12 mei 2004.<sup>72</sup> De globale enveloppe bedroeg in 2012 742.000 €, de bijzondere subsidie van het Mundaneum (Mons) van 409.000 € niet inbegrepen. De financiering wordt toegekend na advies van de *Conseil des centres d'archives privées*, waarvan de opdrachten in een regeringsbesluit van 23 april 2006 werden vastgelegd.<sup>73</sup> Er bestaan doorgaans goede contacten tussen de beheerders van voornoemde instellingen en de opleidingscentra voor archiefwetenschappen van de Franstalige universiteiten, alsook met twee verenigingen, de tweetalige – Belgische – vereniging *Archives et Bibliothèques de Belgique /Archief- en Bibliotheekwezen in België*, die een gelijknamig tijdschrift uitgeeft, en de in november 2005 opgerichte *Association des Archivistes francophones de Belgique* AAFB, die een elektronische nieuwsbrief verspreidt.<sup>74</sup> Een tweede tweetalige, Belgische vereniging die niet onvermeld mag worden gelaten is de *Vereniging voor de Valorisatie van Bedrijfsarchieven / Association pour la Valorisation des Archives d'entreprises*, een vzw die vooral samenwerkt met het Rijksarchief. Volledigheidshalve vermelden we tot slot het *Förderverein des Archivwesens in der deutschsprachigen Gemeinschaft* Belgiens, een vzw met zetel in het Rijksarchief te Eupen, die de laatste jaren een reeks drukbezochte colloquia organiseerde, bijvoorbeeld over *Der Erste Weltkrieg und die belgisch-deutsche Grenzregion* (15 september 2013).

41. Op dit ogenblik zijn in ons land naar schatting 500 tot 600 academisch geschoolde archivarissen actief die ongeveer evenveel km archieven beheren.<sup>75</sup> De overgrote meerderheid van deze kritische massa is actief in de publieke sector en is historicus van opleiding. Er vanuit gaand dat elke archivaris bijgestaan wordt door 2 tot 3 administratieve en/of technische medewerkers, kunnen we spreken van een relatief kleine arbeidsmarkt van ca. 2500 mensen, maar misschien is dit een onderschatting.<sup>76</sup> Een belangrijke mijlpaal in het professionaliseringsproces van het beroep van archivarissen in Vlaanderen

<sup>72</sup> B.S., 18 juni 2004. Zie verder T. Delplanq, "De archieven in Franstalig België: een rijk geschaard geheel", in *Archievenblad*, jrg. 118, 2012, 3, p. 15-18 of *Info-AAFB*, nr. 17, maart 2013: [http://www.archivistes.be/PDF/Info-AAFB\\_17.pdf](http://www.archivistes.be/PDF/Info-AAFB_17.pdf).

<sup>73</sup> De activiteiten van de Raad gingen pas in september 2007 van start. J.-P. Nandrin, "Un patrimoine négligé? Les centres d'archives privés en Communauté française", in H. Rombaut en K. Velle (eds.), *Geschiedenis en erfgoed, bondgenoten en concurrenten?*, Brussel, 2012, p. 31-40.

<sup>74</sup> <http://www.archivistes.be/>

<sup>75</sup> Ik baseer mij op de volgende cijfers: 100 statutaire en contractuele wetenschappelijke personeelsleden van het Rijksarchief ([www.arch.be](http://www.arch.be)), 331 leden van het Forum van Afgestudeerden Archivistiek en Modern Documentbeheer ([faad.be](http://faad.be)), 111 leden van de *Association des Archivistes francophones de Belgique* ([www.archivistes.be](http://www.archivistes.be)) (de archivarissen van het Rijksarchief die lid zijn van de vereniging werden buiten beschouwing gelaten), 200 archivarissen lid van de *VVBAD* ([www.vvbad.be](http://www.vvbad.be)), een twintigtal archivarissen werkzaam bij de Vlaamse privaatrechtelijke cultureel-erfgoedinstellingen (*KADOC* 6, *Letterenhuis* 4, *Liberaal Archief* 4, *AMSAB-ISG* 7).

<sup>76</sup> Volgens het cijferboek dat FARO in 2012 samenstelde over de landelijke erkende en/of gesubsidieerde cultureel-erfgoedorganisaties in Vlaanderen met betrekking tot de referentieperiode 2011 blijkt dat er in de cultureel-erfgoedsector ca. 2000 werknemers aan de slag zijn, waarvan de helft houder is van een diploma hoger onderwijs. Zie <http://www.faronet.be/blogs/pers/prisma-veld-en-toekomstanalyse-cultureel-erfgoed>

was de start van de interuniversitaire opleiding *Archivistiek: erfgoedbeheer en hedendaags documentbeheer*, een master-na-master-opleiding gestart aan de VUB tijdens het academiejaar 1989-1990 met een uitstroom tot en met september 2012 van in totaal 331 afgestudeerden. Aan Franstalige zijde worden aan alle universiteiten opleidingen archivistiek en informatiebeheer gedoceerd, al dan niet geïntegreerd in de opleiding geschiedenis<sup>77</sup>, maar van enige vorm van samenwerking laat staan fusering van de opleidingen is er voorlopig nog geen sprake. Al deze opleidingen bieden studenten stageplaatsen aan bij overheden, in archiefdiensten e.d.

42. In zowat alle archiefdiensten – maar vooral in Vlaanderen – is een grote schare van gemotiveerde vrijwilligers actief die zich voornamelijk toeleggen op het nader ontsluiten van genealogische bronnen, het verrijken van databanken en het bijstand verlenen in de studiezalen.<sup>78</sup>

### 3. Conclusie

43. De archiefpraktijk en het archieflandschap worden vandaag gekenmerkt door een toenemende aandacht vanwege de politiek verantwoordelijken, een groeiende professionalisering, een latent onevenwicht tussen het noorden en het zuiden van het land en een dringende noodzaak aan structureel overleg en samenwerking.

44. Net zoals in het buitenland tonen politiek verantwoordelijken de laatste jaren een grotere belangstelling voor zowel de maatschappelijke betekenis van archieven als instrument voor het creëren van meer transparantie en democratische controle en het bevorderen van de relatie tussen de overheid en de burger, als voor de rol van archiefdiensten en de beroepsgroepen die in de sector werkzaam zijn. Deze toegenomen aandacht vertaalt zich in een uitgebreide wet- en regelgeving en in een aanwijsbare toename van investeringen en van alle mogelijke initiatieven die de ondersteuning en professionalisering van de sector bevorderen. Hierbij dient evenwel opgemerkt dat de grootste inhaalbeweging de afgelopen jaren in Vlaanderen werd gerealiseerd, al heeft die ontwikkeling ook diverse nadelen: een inflatie van regels en audit- en controlemechanismen werkt bureaucratie in de hand, de veelheid aan actoren – van bewaarinstellingen tot expertisenetwerken – leidt tot versnippering van het werkveld en tot vaak verlamdende concurrentie en is niet bevorderlijk voor een coherente en gestroomlijnde belangenvertegenwoordiging. Al deze actoren hebben hun eigen specialisatie, expertise, ambities, agenda, netwerk, cliëntèle, en hebben één ding met elkaar gemeen hebben, namelijk dat ze grotendeels in dezelfde 'vijver van overheidsmiddelen vissen'.

45. De groeiende professionalisering van de sector geschiedt dankzij investeringen in gespecialiseerde opleidingen – overigens niet alleen op universitair niveau – en permanente vorming georganiseerd door steunpunten, beroepsverenigingen en netwerken. Ondanks talloze inspanningen blijft er een latent onevenwicht tussen initiatieven die op het federale en Vlaamse niveau en die op het niveau van de andere deelgebieden worden genomen, qua aantal activiteiten en investeringen, impact, zichtbaarheid enz. Er is een dringende nood aan structureel overleg en samenwerking, op zowat alle terreinen van

<sup>77</sup> Cf. de gespecialiseerde opleiding MASTIC (Master en Sciences et Technologies de l'Information et de la Communication) aan de ULB (<http://mastic.ulb.ac.be>).

<sup>78</sup> Hier kan verwezen worden naar de website van het project 'Database Akten West-Vlaanderen' (<http://www.vrijwilligersrab.be/>) en naar de studiedag die Pro Memorie en FARO Vlaams steunpunt voor cultureel erfgoed in april 2008 in Brussel organiseerden onder de titel 'Zuurvrije Samenwerking – Vrijwilligers en professionals in het archieflandschap' (<http://www.heemkunde-vlaanderen.be/zuurvrije-samenwerking-vrijwilligers-en-professionals-in-het-archieflandschap/>).

de archiefpraktijk: van waardering en selectie van archieven, over de registratie, de ontsluiting en digitalisering.

#### 4. Archieven en de politieke agenda

46. Archieven staan geregeld op de politieke agenda, zowel op internationaal als op Belgisch en Vlaams niveau.

##### A. Internationaal

47. Wanneer je de agenda van de internationale archiefcongressen – dat zijn de jaarlijkse conferenties georganiseerd door de in 1951 opgerichte Internationale Archiefraad<sup>79</sup> – en die van de door de Europese Commissie geïnstalleerde *European Archives Group*<sup>80</sup>, als referentiepunten neemt, dan stel je vast dat deze gekenmerkt worden door een grote continuïteit en dat de aanpak van bepaalde problematieken sterk afhangt van de sociaal-economische en vooral politiek-administratieve context van de regio en het land waar deze aan de orde zijn. Tot de politiek relatief neutrale thema's op de internationale archiefagenda behoren onderwerpen die verband houden met vooral de materiële, technische of juridische aspecten van het beheer van informatie en archieven. Ik noem slechts enkele voorbeelden:

- het materieel beheer van archieven: de opslag, de preventieve conservering en restauratie van analoge informatiedragers – van perkament, over fotomateriaal tot papier – en de normering van handelingen en praktijken die binnen dit domein ontwikkeld worden;
- het voorkomen van rampen die een reële bedreiging vormen voor archieven en de implementatie van nood- of calamiteitenplannen en vooral de internationale samenwerking op dit terrein;
- de beveiliging van archieven met inbegrip van elektronische data, wat aansluit bij de zeer actuele thema's van de *Business Continuity*<sup>81</sup> en de *Cyber Security Strategy*;<sup>82</sup>
- de uitvoer en bescherming van archieven tegen diefstal en de implementatie van een anti-diefstal beleid toegepast op de archiefsector;
- het beheer van elektronische document- en archiefbeheersystemen, elektronische opslagmedia, e-depots, enz. met inbegrip van de internationale samenwerking op dit terrein<sup>83</sup>;
- de ontwikkeling van ISO-genormeerde bestandsformaten zoals PDF/A<sup>84</sup> en open standaard datamodellen in XML – zoals de *Encoded Archival Description EAD*<sup>85</sup> –, die ontwikkeld worden voor het maken, opslaan, publiceren, koppelen en uitwisselen van archiefbeschrijvingen;
- de digitalisering van archiefmateriaal, dit wil zeggen het overzetten van informatie van analoge op digitale informatiedragers (de voorbereiding en uitvoering van een grote diversiteit aan digitaliseringsprojecten);

<sup>79</sup> <http://www.ica.org>

<sup>80</sup> [http://ec.europa.eu/archival-policy/eur\\_arch\\_group/meetings\\_en.htm](http://ec.europa.eu/archival-policy/eur_arch_group/meetings_en.htm)

<sup>81</sup> <http://www.naa.gov.au/records-management/agency/secure-and-store/business-continuity-planning/index.aspx>

<sup>82</sup> De visietekst van de Europese Unie in dit verband werd op 7 februari 2012 gepubliceerd en dient binnen de 18 maanden geïmplementeerd te worden.

<sup>83</sup> Wie de programma's van de jaarlijkse bijeenkomsten van de DLM Foundation raadpleegt, treft zelden onderwerpen aan die politiek gevoelig zijn (DLM staat voor Document Lifecycle Management of het beheer van de levenscyclus van documenten). Het DLM Forum is een organisatie van belanghebbenden die veel nationale archieven van de EU27 en andere openbare en particuliere organisaties met interesse in elektronische bestanden en archiefbeheer verenigt.

<sup>84</sup> H. Vanstappen, "PDF/1 1, 2 en ": de ideale archiveringsformaten?", in *Meta*, 2013, 3, p. 31.

<sup>85</sup> <http://www.den.nl/standaard/16/>

- de ontwikkeling en het beheer van digitale archiefplatformen en -portalen zoals de *Archives Portal Europe* APEX<sup>86</sup>, een innovatief project gefinancierd door de Europese Commissie, maar er zijn wereldwijd tientallen van deze internationale en nationale projecten, zoals het 'Open Data Portal'-initiatief in Canada<sup>87</sup> of de *Swiss Open Data Portal*, recent gelanceerd tijdens de Open Knowledge Conference in Genève (16-18 september 2013)<sup>88</sup>;
  - de bouw en inrichting van een duurzame archiefinfrastructuur (van gebouwen over inrichting van publieks- en depotruimten);
  - de didactiek van het onderwijs in de archiefwetenschappen, de curricula van opleidingen, *e-learning*, *distance learning* enz.
  - de toepassing van het cultureel mecenaat binnen de archiefsector.
- De agenda is lang.

48. Lang niet alle thema's die binnen het archiefveld aan de orde zijn, zijn 'neutraal' omdat bij de benadering ervan in vele gevallen administratieve en wetgevende tradities, politieke keuzes, morele waarden en zelfs ideologieën een rol spelen, of omdat het archiefbeleid aanleunt bij het 'breder plaatje', de sociaal-economische, geopolitieke en administratief-politieke context van landen en regio's. Over welke thema's gaat het? Vooreerst over de bevoegdheidsverdeling tussen nationale staten en de regio's of tussen de verschillende bestuurslagen. Bestuurlijke hervormingen en hervormingen van de staat hebben overal ter wereld een impact op de bewaring en het beheer van archieven. Voor België kunnen de gevolgen voor de archieven in herinnering gebracht worden van ingrijpende operaties zoals de fusie van gemeenten in 1977<sup>89</sup>, de splitsing van de provincie Brabant met de vierde staatshervorming (vanaf 1 januari 1995) en de overheveling van bepaalde bevoegdheden naar de gewesten, die in sommige gevallen tot een archiefchaos, en zelfs tot het verlies van archieven heeft geleid, onder meer in de beleidsdomeinen openbare werken, volksgezondheid en landbouw. Beleidsmakers maken zich thans sterk dat de uitvoering van de zesde staatshervorming (Vlinderakkoord) wat de overdracht en de herbesteding van overheidsarchieven betreft, vlot zal verlopen. Ook de recente versnelde bestuurlijke reorganisatie van de dekenijen en de parochies nopen de verantwoordelijken van de Belgische bisdommen werk te maken van de herbesteding van de parochiearchieven. Deze herbesteding is al een tijdje aan de gang en leidt in vele gevallen tot de overbrenging naar de respectieve Rijksarchieven van zowel de archieven van de parochies als die van de kerkfabrieken.<sup>90</sup>

49. Een tweede 'gevoelig' thema dat zelden waardeneutraal is, is de selectie van overheidsarchieven en de gehanteerde criteria. Hoe wordt de geschiedenis van vandaag gedocumenteerd voor de generaties van morgen? Welke informatie wordt na verloop van tijd vernietigd en welke niet? En wie bepaalt wat vernietigd mag worden? Deze vragen worden lang niet in alle landen op dezelfde wijze beantwoord. Zoals in bepaalde periodes van de geschiedenis boeken werden vernietigd, zijn incidentele en moedwillige vernietigingen van archieven helaas eveneens een realiteit. Eén van de vraagstellingen in dit

<sup>86</sup> <http://www.apex-project.eu/>

<sup>87</sup> Zie [www.open.gc.ca](http://www.open.gc.ca) en Canada's archiefinformatienetwerk [www.archivescanada.ca](http://www.archivescanada.ca) of het onderzoeksportaal rond Nazi-Era Cultural Property dat vorig jaar in Washington DC werd gelanceerd en waaraan tal van Europese nationale archieven meewerken, waaronder het Belgisch Rijksarchief.

<sup>88</sup> <http://okcon.org/>. De slogan van de conferentie was "Open Data. Broad, deep, connected".

<sup>89</sup> [http://nl.wikipedia.org/wiki/Fusie\\_van\\_Belgische\\_gemeenten](http://nl.wikipedia.org/wiki/Fusie_van_Belgische_gemeenten). Zie verder S. Soyez, *Inventaire des archives du Ministère de l'Intérieur, Administration des Affaires provinciales et communales: Fonds «Fusion des communes»*, Brussel, 2008 (Inventarissen Algemeen Rijksarchief, 427).

<sup>90</sup> Diverse actoren zijn op dit terrein actief, onder meer de werkgroep archieven van het Centrum voor Religieuze Kunst en Cultuur vzw (CRKC), het expertisecentrum voor religieus erfgoed in Vlaanderen en Brussel (zie bijvoorbeeld: <http://crkc.be/parochiearchieven>) en het Rijksarchief (zie bijvoorbeeld: [http://arch.arch.be/content/view/1279/lang\\_fr\\_BE/](http://arch.arch.be/content/view/1279/lang_fr_BE/)).

verband houdt verband met de functie van archieven als instrumenten en legitimatie van de macht en van hen die macht uitoefenen. Archieven werden in een ver of nabij verleden herhaaldelijk moedwillig vernietigd bij het installeren van een nieuwe politieke orde: nazi-Duitsland, Soedan, Irak, .. en na het herstel van de democratie of van een nieuw broos evenwicht begint de strijd van 'het geheugen tegen het vergeten'<sup>91</sup> en deze strijd kan niet zonder archieven van al wie bij het conflict betrokken was.

50. Een derde thema dat bijwijlen tot heftige discussies leidt, is het gebruik en hergebruik van archieven die auteursrechtelijk beschermd zijn. De belangen van Europese en nationale auteursrechtenverenigingen zijn lang niet dezelfde als die van de bewaarders en beheerders van erfgoedcollecties.

51. Een vierde thema – het onderwerp heeft niets van zijn actualiteitswaarde verloren – is de toegang tot geheime informatie, informatie die de veiligheid of de economische belangen van de staat betreft, informatie verzameld, opgeslagen en verspreid door bijvoorbeeld veiligheidsdiensten en de procedures voor declassificatie van geheime documenten. Ook geheime documenten kunnen op termijn historisch waardevol zijn en dienen bijgevolg duurzaam bewaard te worden. Dit kan enkel wanneer hun statuut na verloop van tijd – na 10, 20 of 30 jaar – gewijzigd wordt. In de VS, de UK en de Scandinavische landen bestaat een duidelijke regelgeving inzake declassificatie van documenten en wordt de overbrenging en openstelling van voor het onderzoek waardevol materiaal goed geregeld.

52. Overall in de wereld is er in en rond de politieke arena's overigens veel te doen over het brede thema van de toegang tot informatie – en lang niet alleen over de toegang tot gevoelige persoonsinformatie, de toegang tot privacygevoelig materiaal zoals medische en gerechtelijke gegevens, inzake adoptie e.d. Wie krijgt toegang en wie niet? Welke zijn de voorwaarden voor raadpleging, zijn vragen die bijwijlen tot ellenlange debatten kunnen leiden. De vergelijkende studie van de regels en praktijken in verband met toegang tot informatie is een zeer uitgebreid onderzoeksterrein.<sup>92</sup> De Internationale Archiefraad heeft in augustus 2012 de tekst aanvaard van de *Principles of Access to Archives*, waarvan de eindredactie onder leiding stond van één van de meest prominente Amerikaanse archivariissen, Trudy Huskamp Peterson.<sup>93</sup> Deze tekst bestaat uit tien principes, voorafgegaan door een voorwoord en gevolgd door een verklarende woordenlijst, en is het resultaat van een (wellicht zeer) moeizame evenwichtsoefening tussen tientallen visies en praktijken. Ook Belgische archivariissen hebben aan het besluitvormingsproces of de voorafgaande consultatierondes deelgenomen. Het loont de moeite om enkel de tekst van het vijfde principe te lezen: "Archives are made available on equal and fair terms".

Archivists provide users with just, fair and timely access to archives without discrimination. Many different categories of persons use archives and access rules may differentiate between categories of users (for example, the general public, adoptees seeking information on birth parents, medical researchers seeking statistical information from hospital records, victims of human rights violations), but the rules apply equally to all persons

<sup>91</sup> Cf. Het citaat "DE STRIJD VAN MENSEN TEGEN MACHT IS DE STRIJD VAN HET GEHEUGEN TEGEN VERGETEN": Milan Kundera, Tsjechoslowaakse auteur, één van de leidende figuren van de "Praagse Lente".

<sup>92</sup> J. Valge e.a., "Restrictions on access to archives and records in Europe: a history and the current situation", in *Journal of the Society of Archivists*, 28, 2007, 2, p. 193-214.

<sup>93</sup> [http://www.archivalplatform.org/news/entry/ica\\_adopts\\_principles/](http://www.archivalplatform.org/news/entry/ica_adopts_principles/) De aangenomen tekst is te vinden via: <http://icarchives.webbler.co.uk/13619/toolkits-guides-manuals-and-guidelines/draft-principles-of-access-to-archives.html>.

within each category without discrimination. When a closed item is reviewed and access to it is granted to a member of the general public, the item is available to all other members of the public under the same terms and conditions.

Access determinations are made as rapidly as possible following receipt of the access request.

Records of public bodies that have been disclosed to the public before transfer to the archival institution, except those made public through illegal or unauthorized means, remain accessible after they are transferred regardless of their content, form or age. If only part of the information in an item has been published or is readily available to the public, access to the released information remains open after transfer; the unreleased information is subject to the normal access policy and procedures. Archivists encourage legislative and regulatory actions that open records responsibly and do not support attempts to close information previously made public, either by reclassifying or ordering destruction of materials.

Private institutions holding archives provide equal access to users; however, existing donor agreements, institutional security needs, and related constraints may require archivists to make distinctions between researchers. The criteria used by the private institutions for determining selective access are stated in its public access policy, and archivists encourage their institutions to reduce these exceptions to the greatest extent possible.

53. Een vijfde voorbeeld van een politiek gevoelig thema inzake archieven is dat van de restitutie van archieven tussen onafhankelijke staten. Over de problematiek van de zgn. *displaced archives* en de restitutie van archivalisch erfgoed dat door oorlogsomstandigheden in een ander land terecht gekomen is of dat door de vroegere koloniale mogendheden naar het moederland werd versleept en dat door de betrokken landen of bevolkingsgroepen naderhand wordt opgeëist, is reeds veel inkt gevloeid en tal van nochtans relatief eenvoudige dossiers raken ondanks diplomatiek overleg of bemiddeling van UNESCO en gezaghebbende experts niet geregeld, al zijn er eenvoudige alternatieven, namelijk restitutie van de originelen na digitalisering – zoals het Nationaal Archief in Den Haag voorstaat – en al zijn er ook gevallen die wel opgelost raken.<sup>94</sup> De goed gedocumenteerde terugkeeroperatie van door de Duitse bezetter geroofde Belgische archieven uit Russische archiefdepots (voornamelijk Moskou en Sint-Petersburg) in 2002 is een alom gekend voorbeeld.<sup>95</sup> Maar recent, op 16 april 2013, restitueerde het Landesarchiv

<sup>94</sup> C. Jeurgens, T. Kappelhof and M. Karabinos (eds.), *Colonial Legacy in South East Asia. The Dutch archives*, Den Haag, 2012 (Stichting Archiefpublicaties. Jaarboek 11); C. Jeurgens en T. Kappelhof, "Koloniale archieven", in *Archievenblad*, 2012, 5, p. 29-32.

<sup>95</sup> Over de lange zoektocht naar en de restitutie van Belgische archieven in Moskou zijn sinds het begin van de jaren 1990 verschillende lezenswaardige artikelen en rapporten verschenen: W. Steenhaut en M. Vermote, 'Où sont les archives d'antan? AMSAB op zoek in Russische archieven', in *Belgisch tijdschrift voor nieuwste geschiedenis*, 23, 1992, 1-2, p. 219-31; W. Steenhaut, D. Martin, J. Gotovitch en M. Vermote, 'Mission to Moscow. Belgische socialistische archieven in Rusland', in *Amsab-Tijdingen*, 11, nr. 16, 1992, extra nummer, p. 1-24; J. Lust, E. Maréchal, W. Steenhaut en M. Vermote, *Een zoektocht naar Archieven: van NISG naar AMSAB*, Gent, 1997; Michel Vermote, 'The Nazi looting of Books in Belgium and their Partial Restitution', in: *The Future of the Lost Cultural Heritage. The documentation, identification and restitution of the cultural assets of WW II victims. Proceedings of the international academic conference in Cesky Krumlov (22-24.11.2005)*, Praag, Tilia Publishers, 2006, p. 118-127 (ook online via: <https://biblio.ugent.be/>); M. Vermote en J. Lust, 'Papieren Bitte! The Confiscation and Restitution of Belgian Archives and Libraries (1940-2003)', in: P.K. Grimsted, F.J. Hoogewoud, E. Ketelaar (eds.), *Returned from Russia: Nazi Archival Plunder in Western Europe and Restitution Issues*, Leicester, 2007, p. 190-224. Zie verder het interview dat G. Janssens had met Michel Vermote, één van de kroongetuigen van deze operatie: [http://www.vvbad.be/sites/www.vvbad.be/files/artikel/file/200205\\_Janssens.pdf](http://www.vvbad.be/sites/www.vvbad.be/files/artikel/file/200205_Janssens.pdf).

van Noordrijn-Westfalen in Düsseldorf een belangrijke collectie archieven aan de Belgische Staat, 250 unieke stukken om precies te zijn<sup>96</sup>, die tijdens de bezetting naar Duitsland werden vervoerd en bij een evacuatie van archieven van het *Staatsarchiv Düsseldorf* in het voorjaar van 1945 sterk beschadigd werden door een bombardement. Dankzij de grote inspanningen van Duitse archivariissen en restauratoren kon het zwaar gehavend archiefmateriaal gered, opnieuw leesbaar en ontsloten worden voor het onderzoek. En in 2014 restitueert de Belgische federale overheid het archief van de Duitse ambassade in Brussel uit de jaren 1914-1944, dat recent herontdekt en ontsloten werd, aan de Bondsrepubliek Duitsland, meer bepaald aan het *Auswärtiges Amt*. Ook elders in de wereld konden restitutieoperaties met betrekking tot archieven succesvol worden afgerond.

54. Een ander thema is de modernisering van de overheid en de grote impact van het toenemend gebruik van nieuwe technologieën binnen overheidsdiensten op de wijze waarop documenten opgesteld, opgeslagen, beheerd en geraadpleegd worden. Alle overheden hebben de ambitie om op korte termijn volledig digitaal te werken; de Rijksoverheid in Nederland hoopt dit uiterlijk in 2015 te realiseren.<sup>97</sup> De digitalisering van de werkprocessen en de interacties – langs elektronische weg – met burgers en bedrijven en de evolutie naar het *dynamic* of *paperless office*-model sluit aan bij het discours in verband met de efficiënte overheid, die gericht is op klantvriendelijkheid, kwaliteitsvolle dienstverlening en transparantie. Verantwoordingsplicht, goed bestuur en *e-government* zijn centrale begrippen binnen de overheid van de 21ste eeuw. In landen zoals de VS, Canada, UK, Australië, Nieuw-Zeeland en Nederland staat een modern informatie- en archiefbeheer bij de overheid – waarbij duurzame bewaring en toegankelijkheid centraal staan – sinds twee decennia bovenaan op de politieke agenda en maakt het integraal deel uit van vernieuwingsprojecten en veranderingstrajecten die bekend staan onder namen als het *Europees actieplan inzake e-overheid*<sup>98</sup>, de *e-Government Agenda*, het nationaal *Open Data Plan*<sup>99</sup> of de *good governance policy*.<sup>100</sup> Archiefdiensten worden in tal van Westerse landen nauw betrokken bij een politieke agenda die gericht is op het transparanter maken van de overheid, het duurzaam toegankelijk houden van

<sup>96</sup> Voor het Rijksarchief in Luik betreft het ongeveer 100 stukken (Ancien régime en Franse tijd) uit diverse fondsen van schepenenbanken, rechtbanken, heerlijkheden, gemeenten en notarissen uit het hertogdom Limburg, 1 stuk van het Reichskammergericht en 1 akte van het Comité de guerre des États du Pays de Liège. Voor het Staatsarchiv in Eupen betreft het 150 stukken uit verschillende lokale en regionale besturen van de Kreise Eupen en Malmedy (Landratsämter und Kreisauerschüsse, Notare, Handelskammer, Gemeinden, ...) 1815-1920. 16 akten stammen uit de periode van 1920-1940. Het zijn vooral personeelsakten van diverse herkomst. Een deel daarvan is bestemd voor het Algemeen Rijksarchief want die dossiers zijn in 1940 opgehaald door de archivariissen van de Archivschutz bij de ministeries in Brussel. Zeker 95 % van de stukken is in 1940 na de annexatie van Eupen-Malmedy door de Archivschutz naar Duitsland gebracht en is na de oorlog bij de restitutie aan België niet teruggekomen. Ze moesten gerestaureerd worden omdat ze bij een evacuatie in het voorjaar 1945 zwaar beschadigd werden. Met dank aan collega Els Herrebout (Staatsarchiv Eupen) voor deze informatie.

<sup>97</sup> De Nederlandse erfgoedinspectie publiceerde hierover onder meer twee rapporten: Een dementende overheid? en Beperkt houdbaar? Duurzame toegankelijkheid in een digitale omgeving bij de rijksoverheid. Zie ook de Kamerbrief van 9 september 2013 over digitalisering en archivering informatie van het Rijk en het bijbehorend lijvig Eindrapport: impactanalyse en scenarioverkenning. <http://www.nationaalarchief.nl/actueel/nieuws/digitalisering-archivering-informatiehuishouding-rijk>.

<sup>98</sup> <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:009:0065:0070:NL:PDF>

<sup>99</sup> Het National Archives Open Government Plan van het NARA werd in april 2010 gelanceerd en sloot aan bij de Open Government Directive van Barak Obama van december 2009 (<http://www.archives.gov>). Literatuur: R. Chandali, "Open Government in de Verenigde Staten van Amerika. Kansen voor het archiefwezen", in *Archiefblad*, jrg. 116, 2012, 2, p. 10-15.

<sup>100</sup> Zie bv. de Queensland Government Digital Continuity Strategy <http://www.archives.qld.gov.au/Recordkeeping/DigitalContinuity/Pages/Default.aspx>.

overheidsinformatie voor bedrijven en burgers en de digitalisering van de informatiestromen. Het is bijvoorbeeld niet toevallig dat in landen waar het *new public management* succes boekte, de acties van de nationale archiefdiensten, van de *data protection officer* (de voorzitter van de privacycommissie bij ons) en van de *general auditor* (vergelijkbaar met de eerste voorzitter van het Belgisch Rekenhof) op elkaar afgestemd worden. Ook op Europees niveau wordt de archiefsector betrokken bij wat de digitale agenda van Europees commissaris Neelie Kroes wordt genoemd, het stimuleren van digitale innovatieve producten en diensten dat bijdraagt tot het creëren van toegevoegde waarde en het scheppen van werkgelegenheid.<sup>101</sup> Internationale organisaties, zoals de Wereldbank en de *International Records Management Trust* IRMT bijvoorbeeld, steunen talloze initiatieven inzake rationeel informatie- en archiefbeleid in landen met een sociaal-economische achterstand om via deze weg bij te dragen tot de realisatie van een efficiënte en transparante overheid.<sup>102</sup>

55. Binnen de Europese Unie zijn er kwesties waar archivariissen van de lidstaten maar moeizaam tot een gemeenschappelijk standpunt komen, en dat heeft niet zozeer te maken met waarden en ideologie, maar des te meer met de verschillen in het economisch en politiek beleid en met de business-modellen die bij de overheid en binnen de sectoren van innovatie, cultuur en wetenschap gehanteerd worden. Twee voorbeelden. De herziening van de Richtlijn 2003/98/EG van het Europees Parlement en de Raad van 17 november 2003 inzake het hergebruik van overheidsinformatie leidde de afgelopen jaren tot nogal wat animositeit, ook in kringen van archivariissen. Voor de ene biedt de tekst van de nieuwe richtlijn kansen om de rijke inhoud van de archieven van Europa te hergebruiken, ook voor commerciële doeleinden. De ander huivert bij de gedachte van een al te doorgedreven commerciële exploitatie van erfgoed en bij de administratieve rompslomp die de toepassing van de richtlijn in de domeinen van archieven, bibliotheken en musea teweeg zou brengen.

Een tweede voorbeeld betreft de mogelijke fusies van nationale bibliotheken, archieven en musea, een thema dat tijdens het afgelopen decennium overal in de wereld aan de orde was.<sup>103</sup> In het ene land zweert men – omwille van de te realiseren efficiencywinsten – bij vormen van verregaande samenwerking, integratie en synergieën<sup>104</sup>, zeker op het vlak van de ondersteunende of beheersfuncties; in andere landen wordt reeds geëxperimenteerd met fusieoperaties naar Canadees voorbeeld<sup>105</sup>, want “ah, we doen in wezen allemaal hetzelfde: erfgoed beheren en het beschikbaar stellen”.<sup>106</sup> Het thema van een

<sup>101</sup> Cf. het persbericht ‘Turning government data into gold’ uitgebracht op 12 december 2011 naar aanleiding van de lancering, door de Europese Commissie, van de Open Data Strategy for Europe (<http://ec.europa.eu/digital-agenda/en/news/turning-government-data-gold>) en het artikel “L’Europe veut développer son économie numérique”, in *Le Soir*, 17 november 2013.

<sup>102</sup> Cf. de op de eerste jaarlijkse conferentie van de Internationale Archiefraad (Brussel, 23-24 november 2013) gelanceerde Benchmarks for Open Government and Trustworthy Records: <http://irmt.org/portfolio/open-government-trustworthy-records/attachment/benchmarks-for-open-government-and-trustworthy-records-final-2>.

<sup>103</sup> In Nieuw-Zeeland bijvoorbeeld: <http://clagov.wordpress.com/2010/04/11/new-zealand/> of <http://www.stuff.co.nz/dominion-post/comment/4379004/Plan-for-Archives-NZ-seen-as-threat-to-basis-of-healthy-democracy>

<sup>104</sup> Zie bijvoorbeeld het onderzoeksplan van het Nederlandse Meertensinstituut <http://www.faronet.be/nieuws/meertens-instituut-presenteert-nieuw-onderzoeksplan>.

<sup>105</sup> De Bibliothèque et Archives nationales du Québec BANQ bijvoorbeeld: <http://www.banq.qc.ca/accueil/>. In verband met de Canadese casussen zie verder M. Doucet, “Library and Archives Canada: A Case Study of a National Library, Archives, and Museum Merger”, in *RBM*, lente 2007, 8, p. 61-66 (<http://rbm.acrl.org/content/8/1/61.full.pdf>).

<sup>106</sup> Een fervent tegenstander van deze fusie-hype is de voormalig Zweedse nationaal bibliothecaris en archivaris T. Lidman die in 2013 te gast was in het Belgisch Rijksarchief, onder meer om er zijn boek *Libraries and Archives. A comparative Study*, Oxford, 2012 voor te stellen.



eventuele fusie van nationale archiefdiensten en nationale bibliotheken stond in 2012 op de agenda van de jaarvergadering van de Europese nationale archivariissen (EBNA) in Cyprus. De Deense collega besloot zijn presentatie als volgt: We pool our resources to bring to our users all the blessings that the digital technology provides by searching our collections through one website or portal. But we do still need the special knowledge and abilities that each institution has developed through generations. Respecting the fact an archives is different from a library which again is not the same as a museum will let us all – separately and in cooperation – be better to meet the ever changing and growing demands from the societies we serve. [...] It is rather a suggestion that meeting the demands of the digital society does not automatically require merging between cultural institutions.<sup>107</sup> De Ierse collega bracht een uiteenzetting over fusieplannen die uiteindelijk allemaal werden opgegeven.<sup>108</sup> Uit een korte bevraging die in juni 2013 werd gehouden bij de nationale archivariissen uit de Europese Unie<sup>109</sup>, bleek dat geen enkel land ernstige plannen heeft om een dergelijke fusie te bewerkstelligen. Een Scandinavische collega omschreef een dergelijk idee ronduit als *“a stupid political agenda”*. De Zwitserse collega schreef: *“je pense qu’il y a des membres du parlement qui s’imaginent une telle fusion pour économiser des coûts (fausse prémisse, me semble-t-il) mais le ministère de l’intérieur a d’autres priorités pour le moment”*. Een Britse collega drukte zich over de kwestie als volgt uit: *“For me, libraries are very different operationally from archives. In my view, archives go better with a museum, statistics, or registration service than with a library, so it may be worth talking to Scotland. We have plenty of good alternatives for merger, but libraries give you no cost or service benefits”*. “In het kader van het onderzoek van het effect van digitalisering van de rijksdienst op het archiveringsproces” besloot de Nederlandse regering op 9 september 2013 in een open brief aan de Tweede Kamer “om de eerder voorgenomen fusie tussen de Koninklijke Bibliotheek en het Nationaal Archief niet door te laten gaan” en eerder te investeren in de nieuwe ‘digitale taak’ van het Nationaal archief. In haar ‘Voorjaarsnota 2013’ maakte de Nederlandse minister Bussemaker van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap OCW extra middelen vrij van in totaal € 28 miljoen (voor de periode van 2013-2015) ter dekking van de nodige infrastructurele voorzieningen van het Nationaal Archief en het digitaliseren van delen van de rijkscollectie (10% in 15 jaar tijd).<sup>110</sup> Ook Paul Magnette, die tot eind 2012 bevoegd was voor wetenschapsbeleid binnen de regering di Rupo I, en zijn opvolger, Staatssecretaris Ph. Courard, legden een plan op tafel om de Koninklijke Bibliotheek te Brussel en het Belgisch Rijksarchief hun statuut van staatsdienst met afzonderlijk beheer te ontnemen en deze instellingen te fuseren tot de ‘pool documentatie’. Vergelijkbare plannen bestaan trouwens ook voor andere federale wetenschappelijke instellingen. Lang niet alle betrokkenen waren het met deze visie eens. De maandenlange discussies hebben bij het federaal wetenschapsbeleid nog niet tot een consensus geleid.

56. Politiek gevoelige onderwerpen houden verband met de rol die archieven en archiefdiensten moeten en kunnen spelen bij het herstel van de democratie en de mensenrechten,

<sup>107</sup> [http://www.mjpo.gov.cy/mjpo/mjpo.nsf/page3b\\_en/page3b\\_en?OpenDocument](http://www.mjpo.gov.cy/mjpo/mjpo.nsf/page3b_en/page3b_en?OpenDocument)

<sup>108</sup> In verband met de situatie in Ierland leze men bijvoorbeeld het interview met Peter Crooks, organisator van de publieke hoorzitting ‘Archives in Crisis’ (2010) en de reacties hierop <http://puesoccurrences.wordpress.com/2010/04/12/archives-in-crisis-the-response/>. Zie verder: <http://puesoccurrences.wordpress.com/2010/01/28/crisis-facing-the-national-archives-of-ireland/>.

<sup>109</sup> Enquête gehouden op 13 juni 2013.

<sup>110</sup> <http://www.nationaalarchief.nl/actueel/nieuws/digitalisering-archivering-informatiehuishouding-rijk>. De brief van 9 september 2013 van minister Bussemaker (OCW) aan de Tweede Kamer over het Nationaal Archief en afspraken over de digitale informatiehuishouding met de minister voor Wonen en Rijksdienst, is heel duidelijk over de fusieplannen van de KB en het NA in Den Haag: die fusie gaat niet door. Zie de link hierna: <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/archieven/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2013/09/09/kamerbrief-over-digitalisering-en-archivering-informatie-van-het-rijk.html>

het bevorderen van processen van verzoening (*reconciliation*) tussen sociale en etnische groepen, in zoveel landen van de wereld. Ik verwees hierboven reeds naar het moeizaam proces van het toegang verlenen tot archieven van politie- en veiligheidsdiensten in voormalige autoritaire regimes, waarbij vaak de afweging moet worden gemaakt tussen het recht om te weten en te herinneren en het recht om te vergeten: *the right to know and the right to forget*, wat meteen consequenties heeft voor het beleid ten aanzien van de vernietiging van en de toegang tot archieven.<sup>111</sup> Alle informatie over de brede problematiek van archieven in relatie tot de mensenrechten wordt sinds enkele jaren systematisch opgevolgd door de bijzonder actieve *Human Rights Working Group* van de Internationale Archiefraad.<sup>112</sup>

## B. België

57. Welke zijn de 'politiek gevoelige archiefgerelateerde' kwesties of welke zijn de meest dringende dossiers die langs politieke weg opgelost dienen te worden? Op institutioneel vlak is er de bevoegdheidsverdeling tussen federale staat en de deelgebieden inzake archiefzorg en archiefbeheer en de uitvoering van de respectieve archiefwetten op het terrein, in de praktijk. Deze problematiek kan m.i. op twee manieren opgelost worden, namelijk door het sluiten van samenwerkings- en/of beheersovereenkomsten en de noodzakelijke vernieuwing of aanpassing van de respectieve wetten, decreten en ordonnanties. Er is dus werk aan de winkel voor de regeerperiode na de verkiezingen van 25 mei 2014. Het eerste 'samenwerkingsakkoord' – misschien is 'afsprakennota' een betere term – is de overeenkomst die in 2013 tussen het Rijksarchief en het Ministerie van de Duitstalige Gemeenschap afgesloten werd voor een termijn van vijf jaar. De overeenkomst bevat bepalingen in verband het opstellen en goedkeuren van archiefbeheersplannen, de vorming van archiefpersoneel, het beheer van de archieven van het ministerie enz. De zaken liggen evenwel niet overal zo 'gemakkelijk' als in het Duitstalig landsgedeelte. Topambtenaren zeggen wel eens dat "wanneer de ambtenarij het eens is over een consensuele tekst, de politiek zal volgen". De eerlijkheid gebiedt mij om eraan toe te voegen dat het schoentje vaak ook op ambtelijk niveau knelt omdat net zoals politici ook ambtenaren het met elkaar wel eens grondig oneens kunnen zijn. In de marge van de juridische problemen rond de toepassing van de archiefwet spelen op de achtergrond ook de verschillende visies t.a.v. archieven een rol: archieven als cultuurobjecten en erfgoed – archiefdiensten als cultureel-erfgoedorganisaties (gemeenschapsmaterie) enerzijds, archieven als historische bron of bron van historische informatie – archiefdiensten als knooppunten van de digitale overheid en historisch kenniscentrum (gemeenschappelijk, 'nationaal' belang) anderzijds.<sup>113</sup>

58. Dat samenwerking tussen de verschillende onderdelen van de federale staat nochtans noodzakelijk is, houdt onder meer verband met de gevolgen van de stapsgewijze doorgevoerde staatshervormingen die ons land sinds 1970 heeft gekend en concreet over de vraag wie de financiële last van het materieel en intellectueel beheer van de archieven op zich zal nemen. En verder met de problematiek van de bescherming van het archivalisch cultuurofgoed – waarin ook Europa een steeds belangrijker sturende rol

<sup>111</sup> Zie de column van de directeur van het Zeeuws Archief H. Kool-Blokland, "Het recht om te vergeten", in *Archievenblad*, 2013, 3, p. 35.

<sup>112</sup> Bijzonder lezenswaardig is de maandelijks nieuwsbrief van de werkgroep: <http://www.ica.org/3331/resources/archives-and-human-rights-resources.html>. Over de problematiek van archieven en democratie kan verder verwezen worden naar het verslag over de eerste virtuele tentoonstelling van het Rijksarchief: G. Elaut, "Archief en democratie", in: *Meta*, 2011, 2, p. 20-23.

<sup>113</sup> Over het onderscheid tussen de erfgoedwaarde en de bronwaarde van archieven: T. Thomassen, *Archiefwetenschap, erfgoed en politisering*, Amsterdam, 2011, p. 7-8 (oratio Universiteit van Amsterdam).

speelt – en de noodzaak van een gecoördineerde aanpak van het probleem van de diefstal en heling van archieven, dat een internationaal probleem is. Er gaat helaas geen week voorbij of er worden ergens in ons land of in het buitenland archieven die manifest behoren tot het publiek domein via e-Bay of elders te koop aangeboden. Er werden in het recente verleden stappen in de goede richting gezet om te komen tot een meer gecoördineerde aanpak voor het traceren, identificeren en het doen restitueren van al dan niet gestolen archiefmateriaal. Diverse archiefverantwoordelijken zijn erin geslaagd om via de rechtbanken de restitutie of teruggave van archieven te bekomen. De beslissingen van de rechtbank – zowel in strafzaken (diefstal, heling) als in burgerlijke zaken (restitutie) – vormen een onderdeel van de rechtspraak inzake archieven.

59. Op het federale niveau zijn er verschillende knelpunten die door 'de politiek' moeten worden opgelost. Defensie en Buitenlandse Zaken wensten tot voor kort dat één van de uitvoeringsbesluiten van de archiefwet wordt aangepast opdat deze instanties opnieuw volledige vrijstelling zouden genieten van de verplichte overbrenging van hun archieven aan het Rijksarchief zoals dit ten tijde van het regime van het uitvoeringsbesluit van 1957 het geval was. De Raad van State heeft reeds aangegeven dat een regeling in deze zin onwettelijk is. Verantwoordelijken van voornoemde overheidsdiensten zijn – wellicht onder druk van de crisis van de openbare financiën – tot het inzicht gekomen dat het beheer van archieven niet tot de kerntaken behoort noch van het departement Defensie noch van dat van Buitenlandse Zaken, en dat bijgevolg de archiefwet 'kan' worden toegepast. Een vergelijk is er evenwel nog lang niet.

60. Bij Justitie zijn er drie knelpunten die eveneens op korte termijn een oplossing behoeven. Zowel van de zijde van de archivariissen als van de zijde van het wetenschappelijk onderzoek wordt sinds jaren gepleit voor 1° de formele overbrenging van de archieven van het militair gerecht, meer bepaald voor wat de repressieperiode betreft (ca. 12 km archief)<sup>114</sup>, 2° voor de selectie en overbrenging – eventueel na een risicoanalyse of archiefaudit – van de archieven van de Diensten voor de Veiligheid van de Staat ouder dan 30 jaar en 3° voor de versoepeling van de modaliteiten van raadpleging van de archieven in verband met strafzaken. De details over de juridisch-technische en administratieve aspecten van deze dossiers zijn hier minder relevant. Wel lijkt het me zinvol om kort in te gaan op enkele aspecten van de kwestie van de archieven van de Staatsveiligheid, een symbooldossier. De Belgische Dienst voor de Veiligheid van de Staat heeft tot nog toe steeds geweigerd om zijn 'historische' archieven ouder dan 30 jaar open te stellen voor het historisch onderzoek – met uitzondering dan voor een aantal enkelingen aan wie op grond van een wet toegang werd verleend. De Staatsveiligheid neemt voor zover ik weet geen enkel initiatief om geclassificeerde documenten uit de jaren 1950 tot 1980 te declassificeren en naar het Rijksarchief over te brengen, ofschoon deze praktijk in vele Westerse landen de regel is. Nog in juli 2011 stelde Kamerlid Stefaan Van Hecke, naar aanleiding van een artikel van onderzoeksjournalist Kristof Clerix in *Knack*, de volgende parlementaire vraag: 'Zullen de archieven van de Belgische Staatsveiligheid ook toegankelijk worden gemaakt voor wetenschappelijk onderzoek zoals in Oost-Europa? Is hiervoor een timing bepaald?', waarop de toenmalige minister van justitie Stefaan De Clerck onder meer antwoordde: "De personeelsbezetting van de archieven is niet van die aard om ook een leeszaal voor het publiek te bemannen. Dit betekent dat de Staatsveiligheid slechts toegang kan verlenen op individuele basis."<sup>115</sup> Het Vast Comité van Toezicht op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten – beter bekend

<sup>114</sup> B. De Wever, P. Lagrou, X. Rousseaux en H. Van Goethem, "Oorlogstrauma's achter slot en grendel", in: *De Standaard*, 26 juni 2013; C. Laporte, "Archives de guerre: la recherche bloquée", in *La Libre Belgique*, 27 juni 2013.

<sup>115</sup> <http://www.dekamer.be/doc/CCRA/pdf/53/ac284.pdf>. Zie vooral p. 7-10.

als het Comité i - heeft ondertussen ingezien dat de problematiek van de archieven van de Staatsveiligheid dient aangepakt te worden. In zijn verslag over zijn activiteiten in 2011 doet het comité een aantal aanbevelingen "inzake archivering en vernietiging van gegevens".<sup>116</sup> Naar aanleiding van de politieke crisis rond het functioneren van de Staatsveiligheid – in februari 2013 – formuleerde Kristof Clerix vijftien aanbevelingen om de werking van de Belgische inlichtingendienst te verbeteren. Eén de aanbevelingen luidde:

"Stel wetgeving op over het declassificeren van geheime documenten. Op dit moment geldt immers: eens geheim, altijd geheim. Pas na declassificatie kan een deel van het historisch archief van de Staatsveiligheid toegankelijk gemaakt worden voor onderzoek. Zo kan er eindelijk klaarheid komen over een aantal dossiers uit de loden jaren tachtig. De kwestie moet sowieso geregeld worden, aangezien de oude Archiefwet in 2009 is gewijzigd. In de regel moeten voortaan alle historisch relevante overheidsdocumenten ouder dan dertig jaar overgedragen worden aan het Rijksarchief".<sup>117</sup>

61. Een derde kwestie heeft betrekking op het statuut van de kabinets- of secretariaatsarchieven, een probleem dat zich overigens ook op andere bestuursniveaus stelt. Zolang de archieven van de strategische cellen of kabinetten van de leden van de federale regering, met inbegrip van het kabinet van het Staatshoofd<sup>118</sup>, niet expliciet opgenomen worden in het toepassingsveld van de archiefwet, zoals dit het Waals decreet uit 2001 bijvoorbeeld wel het geval is, worden de kabinetsarchieven als private archieven beschouwd en komen die na elke regeerperiode in het beste geval terecht bij privaatrechtelijke archiefbewaarplaatsen. De informatie die in deze archieven vervat ligt wordt bijgevolg onttrokken aan de toepassing van de reglementering inzake openbaarheid van archieven. De kwestie zorgt sinds jaren voor discussies omdat diverse belangen spelen: het belang van door de Vlaamse overheid gesubsidieerde goed werkende bewaarinstellingen, het belang van de diensten van het Staatshoofd e.a. Parlementaire onderzoekscommissies, maar ook experts inzake politieke archieven, hebben reeds gewezen op de noodzaak van een meer coherent beleid inzake kabinetsarchieven, die net zoals in het buitenland publieke archieven zijn en complementair zijn aan de archieven van de administraties.

62. Een vierde kwestie betreft de toepassing van de archiefwetgeving in het algemeen. Het gaat hier om de discrepantie tussen het wettelijk en het werkelijk land. Er is geen sprake van archiefrecht zonder rechtshandhaving of zonder dat de toepassing van de regels op de een of andere manier afdwingbaar is. De formele wet en zijn uitvoeringsbesluiten moeten in de praktijk ook worden uitgevoerd en de regels die erin vastgelegd zijn, afgedwongen. Zoals in vele domeinen van de samenleving, wringt ook in archiefland hier het schoentje. Overtredingen van de wetgeving kunnen enkel aan de bevoegde ministers worden signaleerd, maar er zijn geen sancties voorzien. Bij een toekomstige herzieningsronde van de archiefwetgeving zal het voorstel om administratieve boetes op te leggen zonder enige twijfel opnieuw op tafel komen. Het gaat over sancties in gevallen van ongecontroleerde vernietiging van overheidsinformatie, van het manifest verwaarlozen van historisch waardevolle archieven of van het niet tijdig overdragen van archieven, waardoor de openbaarheid van de informatie in het gedrang komt. Uit de analyse van de resultaten van een in 2006 georganiseerde enquête bij alle federale overheidsdiensten<sup>119</sup> bleek dat de Belgische federale staat met een achterstand kampte inzake selectie en

<sup>116</sup> M. Reynebeau, "Iedereen is gehecht aan zijn eigen oud papier", in De Standaard, 26 juni 2013.

<sup>117</sup> De Morgen, 18 februari 2013.

<sup>118</sup> "Koning niet verplicht documenten aan archief over te dragen", in De Morgen, 9 februari 2009.

<sup>119</sup> De archieven van defensie en de kabinetsarchieven werden niet in aanmerking genomen.

materiële verwerking van minstens 300 km analogo archief. Deze cijfers zijn niet ongewoon hoog. Vergelijkbare aantallen lazen we jaren geleden ook in officiële rapporten van de Nederlandse Algemene Rekenkamer en de Erfgoedinspectie. Nederland heeft jarenlang fors geïnvesteerd in een project dat 'Wegwerken achterstanden archieven' heette.<sup>120</sup>

63. In 2011 voerde het Rijksarchief een archiefaudit uit voor het domein Defensie, na overleg met de toenmalige stafchef van het leger. Eén van de resultaten van deze audit was de identificatie van die archiefbestanden die voor onmiddellijke vernietiging in aanmerking kwamen. Van de naar schatting 47 km archief die zich in het domein van Zutendaal (provincie Limburg) bevonden bleek 63 % voor onmiddellijke vernietiging in aanmerking te komen. Vóór 2015 zal nog een bijkomende 10 % kunnen worden vernietigd. Dat deze gecontroleerde selectie een kostenbesparend effect heeft, hoeft geen betoog. En dan is er uiteraard de budgettaire kwestie. Wetten schieten hun doel voorbij wanneer overheden die met de uitvoering ervan belast zijn over onvoldoende middelen beschikken, middelen die overigens niet noodzakelijk door de belastingbetaler moeten worden verstrekt, maar ook door archiefinstellingen zelf kunnen gegenereerd worden indien zij hiervoor de nodige armslag zouden krijgen via fondsenwerving, het factureren van diensten e.d. De latente onderfinanciering van de uitvoering van de archiefwetgeving stelt zich overigens niet alleen op het federale niveau. Eén van de grote uitdagingen voor de toekomst, waarover best een parlementair debat zou mogen georganiseerd worden, is de vraag hoe de overheid de dreigende digitale alzheimer kan voorkomen en bestrijden. Van de *digital born archives* uit de periode 1980-2000 die zich vandaag nog bij diverse overheden bevinden, – een aantal grote databanken buiten beschouwing gelaten – is weinig materiaal geïdentificeerd, gedocumenteerd, beschikbaar of toegankelijk. Vandaag worden enkele honderden miljoenen euro's besteed aan consultancy-contracten en IT-projecten, maar een deel van dat geld zou aangewend kunnen worden – in het kader van de 'open archives'-benadering – voor de financiering van de implementatie van *records management*-procedures, het toekennen van metadata en de versnelde overbrenging van *digital born archives*, voor de inrichting van een gemeenschappelijke of centrale e-depots, voor de digitalisering en substitutie van seriële bronnen in papieren vorm<sup>121</sup> e.d.

## 5. De agenda van de gebruiker, de burger

64. Het is zinvol om ook de vraagzijde van het archiefspectrum en de agenda van de archiefgebruiker, de consument van historische informatie, de historisch geïnteresseerde medemens voor het voetlicht te brengen. Het gaat hier overigens over een zeer heterogene groep van mensen, van occasionele 'klanten' die op zoek zijn naar bewijsstukken in het kader van een naturalisatieprocedure of een procedure voor de vrederechter inzake de afpaling van een stuk grond bijvoorbeeld, over doorgewinterde familiekundigen

<sup>120</sup> Zie de rapportages uit respectievelijk 2007 en 2009 van de Erfgoedinspectie:

[http://www.erfgoedinspectie.nl/uploads/publications/rapport\\_project\\_wegwerken\\_achterstanden\\_archieven\\_pwaa.pdf](http://www.erfgoedinspectie.nl/uploads/publications/rapport_project_wegwerken_achterstanden_archieven_pwaa.pdf) [http://www.erfgoedinspectie.nl/uploads/publications/project\\_wegwerken\\_achterstanden\\_archieven\\_derde\\_deelrapportage.pdf](http://www.erfgoedinspectie.nl/uploads/publications/project_wegwerken_achterstanden_archieven_derde_deelrapportage.pdf). Voor Frankrijk kan bv. verwezen worden naar het rapport dat Maurice Quénét in maart 2011 aan premier Fillon van Frankrijk overmaakte onder de titel *Quel avenir pour les Archives de France?*: <http://www.archivesdefrance.culture.gouv.fr/static/4813>.

<sup>121</sup> Vervanging of substitutie is het vervangen van archiefbescheiden door reproducties. De reproducties nemen volledig de plaats in van de oorspronkelijke bescheiden. Vervanging vindt meestal plaats van papier naar digitaal (<http://www.nationaalarchief.nl/onderwerpen/informatiebeheer-archiefvorming/vervanging>).

en lokale vorsers tot studenten van diverse disciplines en toponderzoekers werkzaam binnen internationale netwerken in binnen- en buitenland. Wie aan archieven denkt, denkt doorgaans meteen aan de beoefenaars van de populaire genealogie. Dat beeld klopt grotendeels, maar de klassieke familiekundige krijgt de laatste jaren nogal wat concurrentie van de lokale historicus en van de groep van de recht- en bewijszoekende burgers of van de administratieve overheden die namens deze groep afschriften vragen van documenten of archiefdiensten verzoeken om complexe onderzoekoperaties te doen. Dat deze laatste groepen verantwoordelijk zijn voor het stijgend werkvolume bij archiefdiensten, heeft te maken met verschillende factoren: met de verkorting van de termijnen voor overbrenging van archieven, met een verbetering van de dienstverlening, met een nadrukkelijker aanwezigheid van de archivaris in het publiek debat, met een efficiëntere belangenverdediging door de leden van de professie<sup>122</sup> en zonder enige twijfel ook met de groeiende digitale zichtbaarheid van archiefdiensten.

65. Het antwoord op de vraag "wat wil de gemiddelde klant?" is eenvoudig: maximale toegang tot informatie langs digitale weg, ongeacht waar het object zich bevindt, en hulp bij het ontdekken van begrijpbare informatiebronnen. Welke woorden men ook in de mond neemt – digitale toegankelijkheid of vraaggerichte digitale dienstverlening – de toekomst van de archiefsector hangt af van de mate waarin we de digitale raadpleging van archieven op afstand realiseren en ik voeg er haastig aan toe, ook de reproductie "on demand" want de klant wil zijn materiaal liefst op een dienblaadje thuis aangeleverd krijgen en is meestal bereid om hiervoor een billijke vergoeding te betalen. Deze evolutie, die zich overigens reeds in andere landen in een ijtempo voltrekt, heeft grote gevolgen voor zowel de inrichting van de IT- en gebouweninfrastructuur als voor de bedrijfsprocessen, voor de wijze waarop archiefdiensten de *front-* en *back offices* organiseren, voor de wijze waarop we de informatie over de historische informatie presenteren (website, zoekmotoren, *frequently asked questions* FAQ e.d.) en hoe we de zoektocht naar en het gebruik van de informatie het best kunnen faciliteren. Tot het einde van vorige eeuw was het *leitmotiv* van vele archivariissen "informatie op orde": archieven kunnen pas beschikbaar worden gesteld wanneer ze volgens de vigerende internationale standaarden van de archivaliek geordend en beschreven zijn. Het accent vandaag ligt op de actieve openbaarheid, archief als *open source*<sup>123</sup>, kortom hoe zorgen we ervoor dat informatie sneller toegankelijk, raadpleegbaar en doorzoekbaar is voor de burger zonder dat het ten koste gaat van de overzichtelijkheid?

66. Dat één en ander niet gratis kan en hoeft, is duidelijk. De archiefwereld is de laatste jaren in de ban van de vraag welke business-modellen het best passen bij het beheer van archieven. *What should users pay for?* en de ontwikkeling van al dan niet betalende diensten aangeboden via het internet en het aansturen van grote groepen virtuele bezoekers en vrijwilligers die archieven nader toegankelijk maken, zijn steeds terugkerende thema's van congressen en publicaties over publieke dienstverlening en toegang tot archieven.<sup>124</sup> Hetzelfde geldt voor het bevorderen van de betrokkenheid van onderzoekers bij het verrijken van de zoekmotoren, databanken en toegangen tot archieven of *heritage crowdsourcing* dat zowel in de archiefsector als bij bibliotheken en musea

<sup>122</sup> Zie de bespreking door E. Put van L.J. Hackman (ed.), *Many Happy Returns, Advocacy and the Development of Archives*, Chicago, 2011 (Meta, 2013/1, p. 43).

<sup>123</sup> M. Berendse, *Het Archief als Open Source. Over het recht op informatie, openbaarheid van bestuur en digitale toegankelijkheid*, Den Haag, 2009 (Ketelaar-Lezing, 7).

<sup>124</sup> K. Theimer, *A Different Kind of Web: New Connections between Archives and Our Users*, Chicago, 2011; G. de Morant, "Le coût réel des salles virtuelles", in *Revue française de Généalogie*, nr. 188, juni-juli 2010, p. 11-18.

opgang maakt.<sup>125</sup> Vooral de Angelsaksische en Scandinavische landen hebben wat dat betreft reeds een indrukwekkend parcours afgelegd.<sup>126</sup>

67. Voor de realisatie van de digitale omslag binnen de archiefsector in relatie tot de vraag zijn de volgende trends herkenbaar en voorspelbaar:

- het beter op elkaar afstemmen van selectie- en acquisitieplannen van archiefdiensten en bewaarinstellingen binnen de erfgoedsector is dringend noodzakelijk;
- de concentratie van bepaalde functies van de back office van archiefdiensten op enkele plaatsen is onvermijdelijk (opslag, beheer en behoud, digitalisering);
- het opzetten van *shared services* over de institutionele grenzen heen is wenselijk (gespecialiseerde expertiseverstrekking, training en competentiebevordering, digitalisering, kennisverstrekking over historische informatie in brede zin enz.);
- verregaande samenwerking om op lange termijn digitale data toegankelijk te houden, zal voortaan op de politieke agenda moeten komen;
- om de digitale toegankelijkheid en dienstverlening te bevorderen zal een integratie van de zoektools, onderzoeksdatabanken en archiefbanken en het realiseren van een centrale toegang tot archieven noodzakelijk zijn;
- het beleid t.a.v. raadpleging "on site" - in de studiezalen van archiefdiensten - zal radicaal moeten worden omgegooid: kleinere studiezalen en grotere differentiëring in de openingstijden;
- inzake vorming en competentieopbouw zal de aandacht nog meer verschuiven naar de verdere ontwikkeling van de digitale toegankelijkheid en de presentatie van de informatie door een expert met een nieuw beroepsprofiel, namelijk die van de digitale archivaris.

## 6. Besluit. De agenda voor morgen...

68. "Archieven met het oog op morgen..." was de titel van de regionale werkconferentie die op 12 oktober 2010 in Eindhoven werd georganiseerd met Theo Thomassen, hoogleraar archiefwetenschap (Universiteit van Amsterdam) als dagvoorzitter. De drie parallelsessies die na de middag werden georganiseerd betroffen de drie domeinen die evenveel uitdagingen inhouden voor de huidige generatie archiefverantwoordelijken: 'collectievorming', 'actieve openbaarheid' en 'netwerksamenleving'.

69. *Collectievorming*. De eerste opdracht van archivariissen bestaat erin de historisch waardevolle archieven die nog niet in veiligheid zijn gebracht te identificeren en in versneld tempo over te brengen, wat concreet inhoudt de achterstanden inzake selectie en ontsluiting inhalen en alle juridische, budgettaire, logistieke en materiële randvoorwaarden in stelling brengen opdat dit proces georganiseerd verloopt en in alle transparantie. De moeilijkste taak is en blijft de selectie: welke informatie van de overheid, van bedrijven, families, enz. bewaren we voor toekomstige generaties en welke informatie vernietigen we?

70. *Actieve openbaarheid*. De tweede opdracht bestaat erin om de duurzame bewaring en toegankelijkheid te waarborgen van die archieven die reeds een definitieve bestemming hebben gekregen en zich dus reeds in de respectieve bewaarplaatsen bevinden. Als

<sup>125</sup> De lijst van zgn. crowdsourcing-projecten, o.a. in de sector van bibliotheken, musea en archieven wordt geregeld geactualiseerd: [http://en.wikipedia.org/wiki/List\\_of\\_crowdsourcing\\_projects](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_crowdsourcing_projects).

<sup>126</sup> Het oudste project in Denemarken ging 20 jaar geleden van start. Zie de website van het Deens nationaal archief: [http://www.sa.dk/content/us/genealogy/online\\_services/denmarks\\_oldest\\_and\\_largest\\_project\\_in\\_heritage\\_crowdsourcing\\_turns\\_20](http://www.sa.dk/content/us/genealogy/online_services/denmarks_oldest_and_largest_project_in_heritage_crowdsourcing_turns_20). Ander voorbeeld: Australië: <http://archivesoutside.records.nsw.gov.au/crowdsourcing-for-archives-and-libraries/>.

bewaarplaats van overheidsinformatie bieden archiefdiensten de gelegenheid aan de overheid om zich te verantwoorden, en aan iedereen de mogelijkheid om onderzoek te doen, ongeacht het doel van dat onderzoek: bewijs, belangstelling, studie, hobby, bewondering, nieuwsgierigheid. Actieve openbaarheid betekent concreet: ervoor zorgen dat informatie waarop de burger recht heeft, sneller toegankelijk of op zijn minst tijdig beschikbaar is. Voor de burger betekent dit dat informatie beter vindbaar en sneller raadpleegbaar wordt. Bijkomende taak in dit verband is uiteraard het vergroten van het publieksbereik van de archieven voor diverse doelgroepen en het verspreiden en delen van de kennis over de archieven die we bewaren. Het realiseren van die actieve openbaarheid houdt ook in het duurzaam bewaren van de digitale informatie voor de komende generaties om te voorkomen dat er gaten in het digitaal geheugen van de samenleving ontstaan. Maatregelen zijn nodig opdat we over twintig jaar onze digitale archieven nog zouden kunnen raadplegen of opdat we nog zouden kunnen kijken naar de digitale beelden die we vandaag massaal op het internet plaatsen. Het gevaar voor overheidsdementie of digitale Alzheimer stelt zich elke dag en overal. Niet enkel digitaal cultureel erfgoed moet voor het nageslacht worden bewaard, maar ook digitale wetenschappelijke data, digitale bestuurlijke informatie, digitale medische dossiers enz.<sup>127</sup> Het maatschappelijk belang van digitale duurzaamheid kan dan ook nauwelijks overschat worden: het veiligstellen van de huidige investeringen in digitalisering en het op lange termijn toegankelijk houden van de digitale data zijn immers essentiële voorwaarden voor het realiseren van een digitale kennismaatschappij.

71. De lijst van voorwaarden om de uitdagingen aan te gaan die de digitale duurzaamheid onze samenleving stelt, is lang. De lijst werd in februari 2012 opgesteld naar aanleiding van de start van het platform Digitale Duurzame Toegankelijkheid Vlaanderen<sup>128</sup>:

“– een sterk bewustzijn van het probleem van digitale duurzaamheid creëren;  
– een goede definiëring van de rollen en verantwoordelijkheden m.b.t. digitale duurzaamheid;  
– een gepaste infrastructuur voor de opslag en het duurzame beheer van digitaal erfgoed en andere digitale informatie;  
– een beschikbaarheid van diensten en instrumenten m.b.t. digitale duurzaamheid;  
– een structurele financiering voor het bewaren en beheren van digitale informatie;  
– goede afspraken over de selectie voor de bewaring van digitale informatie;  
– een opbouw en verspreiding van kennis en expertise m.b.t. digitale duurzaamheid.”  
Vergelijkbare aanbevelingen werden ook in talloze andere rapporten vastgelegd, uitgebracht in de ons omringende landen.<sup>129</sup>

72. *Netwerksamenleving*. Archiefdiensten zijn doorgaans performante organisaties die met veel vakkennis, zorg en professionalisme diverse types informatiebronnen en objecten verwerven, materieel bewerken en verzorgen, beschrijven en met alle mogelijke moderne middelen beschikbaar stellen. Behoud en beheer zijn van oudsher sterke

<sup>127</sup> Zie het themanummer “Digitale Duurzaamheid”, in Archief- en Museum voor het Vlaams leven te Brussel, 11, juni 2012.

<sup>128</sup> DDT-VI is een samenwerkingsverband rond digitale duurzaamheid en toegankelijkheid dat de ambitie heeft om een gezamenlijke langetermijnvisie over deze problematiek uit te bouwen, het uitwisselen van expertise te stimuleren en een breed draagvlak te creëren voor de problematiek van digitale duurzaamheid bij de overheid:

<http://www.faronet.be/blogs/bart-de-nil/platform-duurzame-digitale-toegankelijkheid-vlaanderen-gelanceerd>.

<sup>129</sup> Voor Nederland publiceerde de Nationale Coalitie Digitale Duurzaamheid in juni 2010 het rapport Toekomst voor ons digitaal geheugen (2). Strategische agenda voor duurzame toegankelijkheid: [http://www.ncdd.nl/documents/NCDDToekomst\\_2\\_Strategischeagenda.pdf](http://www.ncdd.nl/documents/NCDDToekomst_2_Strategischeagenda.pdf)



punten geweest van de archiefsector. In deze instellingen is veel expertise aanwezig over de diverse aspecten van de samenleving, over de inhoud en betekenis van de beheerde bestanden, maar ook over de geschiedenis van de archiefvormers, van hen die de archieven vaak in vertrouwen aan deze instellingen hebben overgedragen. Het succes van de archieffunctie hangt evenwel niet alleen af van de wijze waarop archieven beheerd worden maar van nog veel meer, bijvoorbeeld van wat in managementtermen het cross-sectoraal denken en het ketenbewustzijn wordt genoemd. Bij het lange werkproces dat binnen archiefdiensten plaatsvindt – van de waardering en selectie van archieven, de bewerking en het digitaal toegankelijk maken van relevante informatie tot het vastleggen van het regime inzake openbaarheid en raadpleging – komt nogal wat organisatorisch talent van pas, een goede kennis van de informatieketen en vooral goede communicatie met diverse instanties, ambtenarengroepen, stakeholders, gebruikersgroepen, rechtzoekende burgers, journalisten enz. Het Vlaamse steunpunt voor cultureel erfgoed FARO heeft begrepen dat continue innovatie en samenwerking twee belangrijke bijkomende succesfactoren zijn waarop de volgende jaren voluit ingezet moet worden. Dit blijkt uit de handige brochure Archieven 2020. Innovatieagenda voor de archiefsector die dankzij de inzet en de ideeën van professionals uit de archiefsector tot stand kwam.<sup>130</sup> De brochure bevat een aantal tegen 2020 te realiseren doelstellingen, die grotendeels aansluiten bij de kerntaken van archieven, namelijk bijdragen tot de actieve openbaarheid, het realiseren van de digitale duurzame toegankelijkheid en het verbeteren van de digitale dienstverlening. Deze drie aandachtspunten vormen de synthese van de agenda van de huidige en toekomstige archiefsector. Of de politici en de burger zich altijd bewust zijn van de opdrachten van archiefdiensten en archivariissen is zeer de vraag. Beiden worden er echter zeer regelmatig aan herinnerd.

## SUMMARY

This paper does not deal about technical issues regarding records management - storage - and conservation techniques or how to decipher old writings, but about the larger importance of archives for society. Archives matter to the public authorities, to the private sector and to the citizen. Rights derive from archives and archival documents serve as basis for research. This "point of view" first and foremost exposes the relevance of archives, the manner in which various actors of society handle archives, and the ideological, political, social and cultural significance of archives. Furthermore, light is shed on the structures and characteristics of today's Belgian and Flemish archives sector, about the political agenda regarding archives at international and Belgian level and especially about the challenges that the archives sector faces, namely: ensuring and promoting accessibility to reliable information and implementing a sustainable digital access, contributing to the interests of society concerning open access to information and governmental transparency and improving the digital provision of services.

---

<sup>130</sup> <http://www.faronet.be/e-documenten/archieven-2020-innovatieagenda-voor-de-archieffsector>. Het Vlaams initiatief vormde een belangrijke inspiratiebron voor het Nederlands archiefwezen dat in 2013 van start ging met een vergelijkbaar programma Archief 2020: <http://www.nationaalarchief.nl/archief-2020/programma-archief-2020>. Voor het Verenigd Koninkrijk zijn enkele inspirerende visieteksten beschikbaar via: <http://www.nationalarchives.gov.uk/archives-sector/archives-21-century.htm>.

## OVER DE AUTEUR

Karel Velle (° Gent, 1959) promoveerde tot doctor in de geschiedenis (RUG, 1988) op een studie in verband met de medicalisering van de Belgische samenleving sinds de 19<sup>de</sup> eeuw. Hij is sinds 2005 algemeen directeur van het Algemeen Rijksarchief en de Rijksarchieven in de Provincies, Algemeen Rijksarchivaris en als deeltijds hoofddocent verbonden aan de vakgroep geschiedenis van Universiteit Gent waar hij twee vakken doceert: heuristisch moderne en hedendaagse geschiedenis en archiefrecht, dit laatste in het kader van de interuniversitaire opleiding archivistiek (VUB).

Hij was voorzitter van de *Audit Commission* van de Internationale Archiefraad ICA (2006-2010) en is sinds 2012 voorzitter van Eurbica, de Europese 'branche' van de ICA. Verder is hij lid van de Koninklijke Commissie voor Geschiedenis (2008) en van de klasse menswetenschappen van de KVAB (2010).

Als archivaris – hij trad eind 1989 in dienst bij het Rijksarchief – heeft hij zich vooral toegelegd op de selectie en ontsluiting van archieven van justitie en op verschillende aspecten van het archief- en het informatierecht. Als historicus publiceerde hij over de sociale, culturele en politieke geschiedenis van geneeskunde en samenleving sinds de late 18<sup>de</sup> eeuw, over de sociale en politieke geschiedenis van recht en gerecht in dezelfde periode en over de geschiedenis van de instellingen en de publieke sector in de 19<sup>de</sup> en 20<sup>ste</sup> eeuw. De handelseditie van zijn proefschrift, *De nieuwe biechtvaders* (1991) werd in 1998 bekroond met de *Prijs voor Medische Cultuur* van de Rijksuniversiteit Gent en voor zijn werk op het terrein van de wetenschapsgeschiedenis ontving hij in datzelfde jaar de *Sarton-medaille*.



## STANDPUNTEN

1. Bea Cantillon. – *Tussen federalisme en subsidiariteit: de weg naar 'Sociaal Europa'*, 2004.
2. Bernadette Adnet, Bea Cantillon, Therese Jacobs, Hilary Page, Frank Vandenbroucke, Paul Van Rompuy, Xavier Verboven. – *Verrijzing*, 2004.
3. Marcel Storme, Jaak Billiet, Hubert Bocken, Yvan Bruynseraede, Willy Clarysse, Herman De Dijn, Marc De Mey, Georges De Schutter, Niceas Schamp, Ludo Simons, Paul van Houtte, Dominique Willems, Els Witte. – *Bibliometrie in de Humane Wetenschappen*. 2004.
4. Mark EYSKENS. – *Welke toekomst voor welk Europa?* 2006.
5. Charles Hirsch (ed.) – *High Performance Computing in Vlaanderen*. 2008.
6. Maurice WEYEMBERGH. – *Reflecties over terrorisme*. 2010.
7. Jean Berlamont, Stan Beernaert, Jan Bellon, Didier D'Hont, Luc Keustermans, Paul Thomas, Johan Van Assel, Kristine Walraevens. – *Verdroging, ook in Vlaanderen?* 2009.
8. Els WITTE (ed.). – *De maatschappelijke rol van de geschiedenis. Historici aan het woord*. 2010.
9. Hugo Hens, Louis Cooreman, Filip Descamps, Arnold Janssens, Jan Kretzschmar, Griet Verbeeck, Peter Wouters. – *Energiezuinige gebouwen*. 2010.
10. Kris Piessens, Jean-Marc Baele, Guy De Weireld, Roland Dreesen, Michiel Duser, Ben Laenen, Philippe Mathieu, Rudy Swennen, *CO<sub>2</sub>-capture and storage: inevitable for a climate friendly Belgium?* 2010.
11. KVAB/KTW. – *Municipal Solid Waste: What to do with the biodegradables?* 2010.
12. Erick Vandamme, Tom Anthonis, Sophie Dobbelaere. – *Industrial Biomass: Source of Chemicals, Materials, and Energy*. 2011.
13. Joos Vandewalle, Etienne Aernoudt, Ludo Gelders, Jan Kretzschmar, Elie Ratinckx, Achiel Van Cauwenberghe, Thomas Vandenberghe, Ann Van der Auweraert, Georges Van der Perre, Willy Van Overschée, Willy Verstraete, Paul Verstraeten, Dirk Wauters. – *Enthusiast en effectief communiceren over wetenschap en techniek*. 2011.
14. Jan Kretzschmar, Ronnie Belmans, Tobias Denys, Ludo Gelders, Frederik Geth, Kenneth Lebeau, Jan Leuridan, Cathy Macharis, Inge Mayeres, Maarten Messagie, Carlo Mol, Dirk Roesems, Peter Van den Bossche, Hendrik Van Landeghem, Joeri Van Mierlo. – *Elektrische Voertuigen*. 2012.
15. Wilfried DEWACHTER. – *De informatierijkdom van de verkiezingen maximaliseren*, 2012.
16. Karel Velle, Willem Frijhoff, Jan De Maeyer, Jean-Pierre Nandrin, Bert De Munck, Pierre Delsaerd, Marc Boone, Nico Wouters, Adriaan Linters, Dominique Allard, Leen Van Dijck, Christina Ceulemans, Gustaaf Janssens, Wout De Vuyst. – *Geschiedenis en Erfgoed*. 2012

17. Hendrik Van Brussel (ed.). – *De maakindustrie, motor van welvaart in Vlaanderen*, KVAB, Klasse Technische Wetenschappen, 2013.
18. Hubert Bocken (ed.). – *De gerechtelijke hervorming. Een globale visie*, KVAB, Klasse Menswetenschappen, 2013.
19. Georges Van der Perre en Jan van Campenhout (ed.). – *Van Blended naar Open Learning? Internet en ICT in het Vlaams hoger onderwijs*, KVAB, Klasse Technische Wetenschappen, 2013.
20. Jan Velaers. – *Federalisme/confederalisme, en de weg er naar toe...*, KVAB/Klasse Menswetenschappen, 2013.
21. Karel Velle. – *Archieven, de politiek en de burger*, KVAB/Klasse Menswetenschappen, 2013.
22. Etienne Aernoudt, Dirk Fransaer, Egbert Lox, Karel Van Acker. – *Dreigende metaalschaarste? Innovaties en acties op weg naar een circulaire economie*, KVAB/Klasse Technische Wetenschappen, 2014.